

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

НУБІП України

ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК: 378-051:316.64

НУБІП України

ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

Завідувач кафедри

НУБІП України

І.М. Савицька Р.В. Сопівник

2021 р. 2021 р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

НУБІП України

на тему: «ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ НУБІП УКРАЇНИ»

НУБІП України

Спеціальність:

011 «Освітні, педагогічні науки»

Освітньо-професійна програма:

«Педагогіка вищої школи»

Орієнтація освітньої програми:

«Освітньо-професійна»

НУБІП України

Гарант освітньої програми _____ к.п.н. ЧЕРЕДНИК Лідія Миколаївна

Керівник магістерської роботи _____ д.п.н. БУЦИК Ігор Михайлович

Виконав:

ДОБРОНОЖЕНКО Артем Анатолійович

НУБІП України

КІІВ-2021

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ**

Освітній ступень «**Магістр**»

Спеціальність: **011 «Освітні, педагогічні науки»**

Освітньо-професійна програма: **Педагогіка вищої школи**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри педагогіки,

доктор педагогічних наук, доцент
Сошнік Р.В.

« » 2021 р.

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ.

Студент Доброможенко Артем Анатолійович

1. Тема магістерської роботи: «Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти НУБІП України»

Керівник магістерської роботи: **Буцик І.М.**, д. пед. н., доцент
затверджені наказом від «22» червня 2021 р. № 1002 «С»

2. Термін подання студентом магістерської роботи: «13» грудня 2021 р.

3. Вихідні дані до магістерської роботи: нормативна документація щодо організації навчального процесу у ВНЗ, психолого-педагогічна література (у

межах формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців, методичні розробки щодо проведення навчальних занять з спеціальності «Професійна освіта» на базі НУБіП України).

4. Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку комунікативної компетентності особистості з метою обґрунтування її сутності, структури, критеріїв дослідження, значущості для професійної діяльності майбутніх педагогів.

2. Проаналізувати педагогічний досвід, документацію та результати педагогічної діяльності викладачів освітньої програми «Професійна освіта» з метою виявлення специфіки розвитку комунікативної компетентності студентів.

3. Розробити методичні рекомендації щодо розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти.

5. Перелік графічного матеріалу: презентація до доповіді

6. Дата видачі завдання «01» жовтень 2021 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назви етапів виконання магістерської роботи	Строк виконання етапів магістерської роботи	Примітка
1.	Обґрунтування теоретичного підґрунтя проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців з професійної освіти	01.04. 2021 р.	
2	Проаналізувати методичні засади формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти НУБіП України	01.06. 2021 р.	
3.	Удосконалення методики проведення лекційних, практичних занять та самостійної роботи студентів з дисципліни «Професійна освіта»	01.09. 2021 р.	
4.	Підготовка тез, доповіді та участь у науково-практичній конференції	жовтень-листопад 2021 р.	
5.	Підготовка магістерської роботи до захисту	до 13.12. 2021 р.	

Керівник: доцент кафедри педагогіки _____ Буцик І.М.

ЗМІСТ

ВСТУП..... 5

РОЗДІЛ I..... 9

**ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДРУНТЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**..... 9

1.1. Комунікативна компетентність особистості: сутність, структура,
критерії дослідження 9

1.2. Значення комунікативної компетентності в професійній діяльності
майбутнього педагога 23

1.3. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх фахівців
професійної освіти 33

Висновки до 1 розділу 48

РОЗДІЛ II..... 49

**МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ НУБІП УКРАЇНИ**..... 49

2.1. Студентоцентризований підхід до організації освітнього процесу як
методологічна основа розвитку комунікативної компетентності студентів
НУБіП України..... 49

2.2. Методи та форми виховної роботи в НУБіП України, що сприяють
розвитку комунікативної компетентності студентів 61

2.3. Методичні рекомендації щодо розвитку комунікативної компетентності
майбутніх фахівців спеціальності «Професійна освіта» НУБіП України ... 68

Висновки до розділу II..... 76

ВИСНОВКИ 78

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 80

ДОДАТКИ..... 87

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сесвітній організації ЮНЕСКО оголосила XXI століття – віком освіти. світове співтовариство стало усвідомлювати, що можливість поступу людства, його подальше буття детермінується рівнем освіченості, а також його загальної культури [62]. Рада Європи 1996 року визначила ключові компетенції необхідні сучасній молодій людині для ефективної взаємодії в глобальному та полікультурному світі. Серед них чільне місце займають ті, що визначають рівень оволодіння людиною усною та писемною комунікацією, здатністю налагоджувати конструктивну взаємодію в полікультурному суспільстві [58].

Інтеграція України до Європейської Спільноти зумовила суттєві зрушення в царині реформування освіти, підвищення якості надання освітньої послуги. Зазначені вище тенденції загальносвітового поступу неминуче позначилися на окресленні головних векторів розвитку вітчизняної освіти. Так, 20-ті роки XXI століття ввійдуть в історію української освіти як десятиліття, що заклали підґрунтя переходу від застарілої лінійної значенцентринної концепції, що реалізувала монологічну форму взаємодії, інтерпретацію студента як об'єкта цілеспрямованого педагогічного впливу, до нелінійної, компетентнісної, побудованої на діалогічній, суб'єкт – суб'єктній парадигмі педагогічної взаємодії. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», одним із основних принципів державної політики у сфері освіти є принцип відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою [16]. Зазначений принцип дає змогу здобувачеві освіти бути активним співтворцем змісту та форми сучасної вищої освіти.

Розроблені стандарти вищої освіти закріпили зауважений статус студента, визначивши комунікативну компетентність як таку, що важлива для реалізації успішної професійної діяльності фахівця будь-якої царини. Вагомість зазначеної компетентності для майбутнього професіонала у галузі професійної освіти не викликає жодних заперечень.

Проблема розвитку комунікативної компетентності майбутніх педагогів достатньо широко досліджена у світовій та вітчизняній науці: Н. Хомський (розвиток іншомовної компетентності студентів); Д. Хайме, С. Савіньйон (модель комунікативної компетентності), ван Ек (субкомпетенції як складові комунікативної компетенції), М. Санале (розвиток мовної компетенції), Л. Петровська, Ю. Ємельянов (концепція комунікативної компетентності, тренінг як метод розвитку комунікативної компетентності), П. Морзе, О. Глазунова, О. Овчарук (формування інформаційно-комунікативної компетентності студентів), Л. Мамчур, Н. Пентилюк, А. Богуш (формування комунікативної компетентності майбутніх учителів), О. Корняка (розвиток комунікативної компетентності майбутніх психологів і педагогів).

Аналіз зазначених джерел дав змогу виділити суперечність між постійно напруженою потребою у високому рівні розвитку комунікативної компетентності студента та комунікативної культури викладача та їхніх актуальних можливостей – не завжди високого рівня. Це підтверджує необхідність подальшого дослідження проблеми комунікативної компетентності здобувачів освіти.

Незважаючи на широкий спектр досліджень проблеми комунікативної компетентності, недостатньо ґрунтовно вивчений процес формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти, що й визначило тему нашого магістерського дослідження **«Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти (на прикладі НУБіП України)»**.

Об'єкт дослідження: навчально-виховний процес НУБіП України.

Предмет дослідження: розвиток комунікативної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти.

Визначені актуальність, об'єкт, предмет дослідження зумовили формування **мети магістерської роботи:** дослідити ефективність педагогічних технологій, що застосовуються в освітньому процесі НУБіП

України, щодо розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти.

У дослідженні ми виходили із припущення про те, що інтеграція різних освітніх технологій у навчальному процесі студентів професійної освіти зумовлюватиме ефективність розвитку їхньої комунікативної компетентності.

Рівень сформованості комунікативної компетентності здобувачів освіти визначатиметься комплексним показником, що є результатом опанування освітніх компонентів програми професійної підготовки, набуття комунікативного досвіду в безпосередньому спілкуванні з науково-педагогічними працівниками, розвитку компонентів комунікативної компетентності шляхом участі у виховних заходах, діяльності студентської організації тощо.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети дослідження були визначені завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку комунікативної компетентності особистості з метою обґрунтування її сутності, структури, критеріїв дослідження, значущості для професійної діяльності майбутніх педагогів.

2. Проаналізувати педагогічний досвід, документально та результати педагогічної діяльності викладачів освітньої програми «Професійна освіта» з метою виявлення специфіки розвитку комунікативної компетентності студентів.

3. Розробити методичні рекомендації щодо розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти.

З метою виконання визначених завдань і досягнення мети магістерського дослідження застосували комплекс методів, адекватних цілям та об'єкту й предмету, зокрема:

• *теоретичні методи*: методи аналізу для зіставлення та порівняння поглядів різних вчених на досліджувану проблему, визначення напрямків дослідження та поняттєво-категоріального апарату; моделювання

НУБіП України (обґрунтування методичних підходів щодо підготовки та проведення навчальних занять з майбутніми фахівцями «Професійної освіти» (на прикладі НУБіП України)); прогнозування, логічне узагальнення (висновки та рекомендації щодо проведення навчальних занять з майбутніми фахівцями «Професійної освіти» (на прикладі НУБіП України))

НУБіП України • *емпіричні методи*: спостереження, бесіда для вивчення досвіду використання традиційних підходів до проведення навчальних занять з майбутніми фахівцями «Професійної освіти» (на прикладі НУБіП України).

НУБіП України

НУБіП України

НУБіП України

НУБіП України

НУБіП України

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДРУНТЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

1.1. Комунікативна компетентність особистості: сутність, структура, критерії дослідження

Для реалізації поставлених у магістерській роботі завдань необхідно детально висвітлити сутність поняття «комунікативна компетентність». Аналіз вітчизняних та наукових джерел дав змогу дійти висновку про те, що в науковому обігу наразі існує декілька понять, що можуть розглядатися як синонімічні: «комунікативна компетентність» (Л. Петровська, Ю. Жуков, І. Зимня, М. Обозов, О. Корніяка, Т. Бутенко), «комунікативне ядро особистості» (О. Бодальов), «компетентність у спілкуванні» (С. Петрушин, В. Куніцина), «міжособистісна компетентність» (К. Арджиріс). Тому видається доцільним детальний аналіз понять «компетентність», «комунікативна компетентність».

Поняття «компетентність» тісно пов'язане з іншим — «компетенція». На думку М. Голованя, вони співвідносяться таким чином: компетенція — це норма, що засвідчує здатність особистості вирішувати певні завдання, а компетентність — оцінка досягнення зазначеної норми [8].

Поняття компетентність у вузькому значенні в західній науковій парадигмі трактується як результативне вирішення послідовності конкретних завдань або поведінкові патерни, що супроводжують ефективне функціонування у певному середовищі [14].

Відомий дослідник Дж. Равен компетентність інтерпретує як здатність, що визначає ефективність виконання конкретної дії в конкретній галузі.

Її структура охоплює вузькоспеціальні знання, особливі предметні навички, способи мислення, усвідомлення відповідальності за свої дії [45].

Міжнародний департамент освітніх стандартів, досягнення та освіти (IBSTPI) трактує компетентність як здатність особистості кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання та роботу [23].

Закон України «Про вищу освіту» містить таке визначення поняття компетентність: «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [16]. Українська дослідниця Т. Самігана до структури компетентності відносить не лише професійні знання, навички, досвід, суттєвою її складовою є ще й здатність реалізовувати усе зазначене в професійно-практичній діяльності [50].

Узагальнення цих положень дає змогу дійти висновку: компетентність є здатністю особистості, вона передбачає:

- ефективну реалізацію знань, умінь, навичок у практичній діяльності;
- успішне розв'язання завдань професійної діяльності, що постають перед людиною;
- спричинює її відповідальність за власні дії.

Проблема комунікативної компетентності набула особливої актуальності в західній науці 70-х рр. ХХ століття. Вона стала предметом досліджень Р. Белла, М. Аргайла, Дж. Уаймена, Ю. Хабермаса. У вітчизняній науці її досліджували Л. Петровська, Ю. Жуков, О. Бодальов, М. Обозов, О. Леонт'єв, В. Куніцина, Л. Машько, О. Савенкова, О. Корніяка, Т. Вольфовська, В. Кручек.

Закордонні дослідники (Д. Хаймз) доводять, що комунікативна компетентність – це здатність людини, яка формується ще в ранньому віці, за її допомогою дитина здійснює класифікацію комунікативних ситуацій, що створюються довкола неї, і згідно з нею, визначає адресата та зміст повідомлення [59].

Д. Літл комунікативну компетентність розглядає як здатність усно чи письмово спілкуватися з носієм мови в реальних життєвих ситуаціях, за умови переваги змісту над формою: коректність мовних засобів є вторинною, менш значущою порівняно із сенсом сказаного [60].

Більшість світових науковців схиляються до концепції біхевіоризму й небіхевіоризму в інтерпретації комунікативної компетентності. Засадничим принципом означених учнів є залежність поведінки від подразника. Відомі психологи Б. Скіннер та К. Холл доповнили вказану теорію положенням про підкріплення. Таким чином відбулося удосконалення бачення комунікативної поведінки, що формується в результаті послідовності: стимул – реакція – підкріплення [63]. Також їм належить авторство поняття «комунікативність індивіда». На думку науковців, вона постає в результаті набуття людиною таких умінь, як-от: ставити питання та давати чіткі відповіді на запитання, уважно слухати, активно обговорювати ідеї, що висуваються, ґрунтовно коментувати повідомлення співрозмовника, критично їх оцінювати, аргументовано висловлювати власну позицію, здатність проявляти емпатію, адаптувати свої висловлення до повідомлень інших учасників комунікативного процесу.

Б. Спійберг, долучаючись до розв'язання зазначеної наукової проблеми, визначає комунікативну компетентність як відповідність комунікативної поведінки конкретній ситуації та її ефективність. Пояснюючи поняття «ефективність комунікації», він наголошує: ефективним є той комунікативний процес, у якому досягаються цілі, якщо комунікація відповідає ситуації, якщо вона є очікуваною. Оточення вважає людину комунікативно компетентною тоді, коли її вербальні та невербальні повідомлення узгоджуються. Комунікативна компетентність, на думку цього науковця, зумовлюється мотивацією, знаннями та навичками особистості. Особливої значущості у процесі розвитку комунікативної компетентності він надає саме мотивації, адже тільки бажання людини домогтися зазначеного розвитку визначає його можливість як таку [4].

Дж. Равен є прихильником концептуальних засад системного підходу, тому комунікативну компетентність інтерпретує як систему внутрішніх ресурсів, що дають змогу людині вибудувати ефективну комунікацію в ситуації особистісної взаємодії. На думку відомого дослідника, комунікативна компетентність має сталі власне соціальні, людські характеристики, однак їй водночас притаманні ознаки, що є культурно та історично зумовлені. Для конкретної особистості притаманний певний рівень комунікативної компетентності, стаючи учасником процесу спілкування вона є носієм самосвідомості та самоповаги. Саме тому вона є суб'єктом комунікативного процесу: їй притаманна здатність адаптуватися до ситуації спілкування, вона самостійно визначає межі власної свободи дій, на власний розсуд організовує особистісний комунікативний простір та індивідуальну комунікативну дистанцію [4].

Поняття «комунікативна компетентність» по-різному тлумачиться в авторських концепціях вітчизняних науковців. Для виокремлення її головних ознак проаналізуємо найбільш відомі. Л. Петровська розглядає комунікативну компетентність як здатність налагоджувати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. На думку психологині, її структуру утворює система знань та вмінь, що забезпечують ефективність комунікативного процесу [14, с. 7]. Говорячи про реалізацію зазначеної компетентності, дослідниця наголошує на значущості соціального інтелекту. Саме він детермінує поведінкові прояви в спілкуванні, перцептивно-діагностичну функцію в процесі взаємодії, на підґрунті якої здійснюється сприймання, оцінювання себе самого, партнера в спілкуванні, а також усієї ситуації, у якій і відбувається комунікативний процес. Компетентність у працях Л. Петровської подається як своєрідна система перцептивних знаків, на підґрунті яких особистість має змогу адекватно розуміти співрозмовника, а отже, оцінити й здійснити вибір певної моделі комунікативної поведінки [40].

Г. Трофімова теж виходить із концептуального положення про те, що комунікативна компетентність є здатністю людини, сутність якої полягає у

зможі індивіда вербально, невербально, мовчки взаємодіяти. У трактуванні дослідниці ця здібність є інтегративною. Вона проявляється у доцільності взаємодії з іншими на підґрунті навченості, вихованості, розвитку. Її основою є гуманістичні особистісні якості (товариськість, щирість, такт, емпатія, рефлексія), урахування комунікативних можливостей співрозмовника [53, с. 32].

Д. Ізаренков розглядає комунікативну компетентність як набуту в процесі звичайної комунікації або цілеспрямовано організованого навчання здатність особистості до спілкування в одному чи декількох видах мовленнєвої діяльності [22, с. 54-60].

Один із провідних науковців в у царині комунікаційних систем Ю. Жуков трактує комунікативну компетентність як психологічну характеристику людини як особистості, що проявляється у здатності налагоджувати й підтримувати необхідні контакти з людьми в процесі спілкування. Структуру комунікативної компетентності утворюють знання, уміння, навички, що забезпечують успішність комунікативних процесів, до яких вступає людина. Зазначений вид компетентності пов'язаний із високим рівнем опанування складних комунікативних умінь, адекватних постійно змінюваним соціальним умовам, комунікативних засобів, а також оволодіння принципами й правилами побудови комунікативного процесу в різних соціальних середовищах: етнічних, професійних, статусних, родових.

На думку відомої дослідниці В. Куніциної, комунікативна компетентність є структурним елементом соціальної компетентності, вона її визначає як володіння складними комунікативними навичками та вміннями, що забезпечують можливість успішної взаємодії з іншими людьми. Саме остання є базовою суттєвою особливістю зазначеної здатності [28].

Група дослідників – Д. Іванов, К. Митрофанов, О. Соколова – доводять: комунікативна компетентність – це здатність усвідомлювати, формулювати та розв'язувати певні типи комунікативних задач; визначати цілі комунікації, оцінювати ситуацію, ураховувати наміри, способи комунікації, проявляти

готовність до зміни власної комунікативної поведінки. На думку науковців зазначена здатність є підґрунтям успішного спілкування, можливості досягнення предметної, комунікативної, інформаційної цілей спілкування.

Відома українська дослідниця О. Корніяк дає таке визначення комунікативної компетентності: «складно організоване, внутрішньо суперечливе поєднання комунікативних знань і вмінь, що відображають цілі та результати здійснюваної суб'єктом спілкування комунікативної діяльності» [26, с. 190]. Психологиня наголошує на тому, що комунікативна компетентність має операційну природу, адже її сутність пов'язана із необхідністю опанувати комунікативний інструментарій. Вона наполягає на тому, що ототожнення понять комунікативна компетентність та комунікативна культура є не достатньо вмотивованою, а тому не є можливою.

Узагальнимо результати теоретичного аналізу в порівняльній таблиці (табл. 1)

Таблиця 1.
Порівняння підходів до інтерпретації комунікативної компетентності в західній та вітчизняній науці

Західні концепції	Вітчизняні концепції
базова здатність людини, що зумовлює її можливість спілкуватися з носієм мови в реальних життєвих ситуаціях	здатністю людини, що є складним поєднанням знань та вмінь, і підґрунтям взаємодії
сукупність здібностей, знань, умінь, навичок, що формуються в процесі навчання та становлення особистості	психологічна характеристика людини, що проявляється в здатності налагоджувати й підтримувати необхідні контакти з людьми в процесі спілкування
здатність, що постає як ресурси особистості, і визначає ефективність комунікації	структурний елемент соціальної компетентності

здатність, що формується в ранньому віці, зумовлюється мотивацією, знаннями та навичками людини	здатність усвідомлювати, формулювати та розв'язувати певні типи комунікативних задач, що є основою успішного спілкування
---	--

Синтез результатів дослідження світових та вітчизняних науковців дає змогу виокремити характеристики комунікативної компетентності:

- формується у ранньому віці як індивідуальна якість особистості;
- її розвиток відбувається в процесі навчання і виховання, водночас зі становленням досвіду людини, шляхом формулювання та розв'язування комунікативних задач;
- формується в процесі опанування складної системи знань та вмінь, що визначають ефективність комунікативного процесу;
- зумовлюється мотивацією, знаннями та навичками людини;
- комунікативна компетентність зумовлює можливість індивіда спілкуватися з іншими носіями мови;
- виконує провідну роль у становленні та розвитку особистості;
- є елементом інших компетентностей людини;
- становить підґрунтя й можливість взаємодії між людьми;
- є основною умовою ефективної комунікації.

На підґрунті аналізу наукових джерел, присвячених розв'язанню проблеми комунікативної компетентності, визначимо структуру зазначеного явища. Більшість науковців сходяться в думці, що основу комунікативної компетенції становлять комунікативні знання, комунікативні вміння, комунікативні здібності [18].

Комунікативні знання науковцями визначаються як система відомостей людини про те, що таке спілкування, його види, етапи зазначеного процесу, закономірності його розвитку; усвідомлення сутності комунікативних методів і прийомів, ефективність, доцільність, можливість, обмеження їх застосування у спілкуванні з різними людьми в різних ситуаціях; обізнаність про те, на якому

рівні розвинені визначені знання у себе самого як суб'єкта комунікації, які вміння сформовані [21].

Комунікативні вміння – здатність правильно, грамотно, доступно, зрозуміло пояснювати свою думку та адекватно сприймати повідомлення інших, здатність творчо застосовувати опановані комунікативні знання в практичній та професійній діяльності; їх розвиток пов'язаний із особистісними особливостями, рівнем інтелектуального розвитку людини, її психічною стійкістю, її провідними професійно значущими якостями.

Комунікативні здібності – індивідуальні психологічні особливості особистості, що є підґрунтям ефективного взаєморозуміння та взаємодії людей; вони є необхідною умовою налагодження соціальних контактів, виконання комунікативної діяльності, що опосередковує інші види діяльності [там само].

I. Зимня обґрунтовує п'ятикомпонентну структуру комунікативної компетентності:

1. мотиваційний (система спонукань до прояву компетентності);
2. когнітивний (система знань про зміст компетентності);
3. конативний (прояви комунікативної поведінки в ситуаціях соціальної взаємодії);
4. ціннісно-смісловий (ставлення людини до компетентності);
5. емоційно-вольовий (регуляція комунікативного процесу, результат прояву компетентності) [20]

О. Крючкова, розглядаючи комунікативну компетентність як складне системне утворення, наголошує на особливій значущості двох сторін – *мотиваційної та інструментальної*. На думку дослідниці, оскільки комунікативна діяльність є полімотивованою, то й мотиви, що регулюють комунікативну компетентність, є різноплановими. Передовсім варто розглянути просоціальні мотиви – це спонукання до надання допомоги людям, вони визначають бажання людини створювати сприятливе враження на співрозмовника, налагодження з ним гарних стосунків. Не менш важливими є 1) ситуаційні та 2) позаситуаційні мотиви. До перших належать спонуки, що

мають безпосереднє відношення до цілей спілкування, що реалізуються в певний момент в конкретній ситуації спілкування. Другі – це мотиви, які людина прагне задовольнити в будь-якій ситуації спілкування. Обидві групи мотивів є своєрідним мотиваційним підґрунтям комунікативної діяльності як такої, саме тому розвиток мотивації зумовлюватиме й поступ комунікативної компетентності особистості.

Інструментальний компонент комунікативної компетентності в теоретичній моделі О. Крюкової постає як система знань та вмінь. До цього компоненту відносяться знання про:

- типологію темпераментів і характерів людей;
- реакцію носіїв різних індивідуальних властивостей на комунікативні ситуації;
- сутність прояву інтересів, потреб, станів людей у комунікативній діяльності.

А також уміння:

- адекватно оцінювати довколишній світ;
- прогнозувати поведінкову реакцію людини на соціальну ситуацію;
- гнучко підлаштовуватися під партнера по спілкуванню;
- дотримуватися норм поведінки та мовленнєвого етикету;
- ефективно переконувати людей, зберігаючи гарні стосунки [27].

На думку відомого дослідника Ю. Жукова, комунікативна компетентність у своїй структурі поєднує знання, вміння та диспозиції (установки й ціннісні орієнтації). Для аналізу комунікативної компетентності він розробляє рівневу й процесуальну моделі. Механізм генерації комунікативної дії, на думку науковця, відбувається на трьох рівнях:

- 1) комунікативних технік (оперативний склад дії);
- 2) оперативно-тактичному;
- 3) стратегічному.

На першому рівні комунікативна компетентність характеризується як комплекс знань (про правила поведінки в соціальних ситуаціях, знання

комунікативних технік, репертуару міжособистісних реакцій, почуття доцільності як здатність підіграти партнеру) та навичок, необхідних людині для ефективно́ї комунікації.

Другий рівень утворюють уміння (планувати та здійснювати комунікативні дії, коригувати їх, трансформувати відповідно до можливостей, що постають у процесі взаємодії з іншими людьми) та розуміння (цілісної комунікативної ситуації, бачення можливостей, що виникають чи зникають у процесі взаємодії, для досягнення цілей).

Третій рівень становлять ті утворення (комунікативні установки, орієнтації та схильності – до відкритого, закритого спілкування, маніпуляції), що є підґрунтям транситуативного орієнтування в комунікативних ситуаціях, а також розуміння місця й ролі певного епізоду в життєдіяльності людини [13, с. 14-15].

Войтенко Л. структуру комунікативної компетентності аналізує на підґрунті компетентісного підходу. У її концепції комунікативна компетентність є системою компетенцій. Структуру комунікативної компетентності формують такі компоненти-компетенції: мотиваційно-ціннісна, гностична та операціональна. Мотиваційно-ціннісна компетенція становить єдність інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій, що стимулюють комунікативну взаємодію. Гностична – складне утворення, що охоплює знання про функції спілкування, особливості побудови процесу спілкування з представниками різних соціальних груп, індивідуальні особливості комунікативних якостей людей, причини виникнення труднощів у спілкуванні та способи їх подолання. Зазначена компетентність є орієнтувальною основою для соціалізації особистості, її професійного самовдосконалення й становлення як суб'єкта майбутньої професійної діяльності. Операційна компетентність являє собою здатність людини реалізувати певну систему дій, тобто здатність актуалізувати та застосувати опановані знання та вміння в потрібний момент, зокрема в процесі реалізації своїх професійних функцій. Вона є досить складним

елементом, що має свою власну структуру, до якої входять прогностичний, регулятивний, рефлексивний та конфліктологічний компоненти [5].

Українська дослідниця О. Корніяк солідаризується з іншими дослідниками в розумінні комунікативної компетентності як багаторівневого утворення. Однак у її концепції рівні – це здатності (система, єдність умінь), що забезпечують можливість реалізації особистістю комунікативної, перцептивної та інтерактивної функцій спілкування. Структура комунікативної компетентності утворюється такими компонентами:

- комунікативно-мовленнєва здатність (уміння отримувати, адекватно розуміти сенс, створювати – усні й письмові – повідомлення);
- соціально-перцептивна здатність (уміння: створювати образ партнера спілкування – розуміння його психологічної та особистісної сутності; емпатійність, рефлексивність – розуміння власного стану, емоцій, психічного ресурсу, інтуїція);
- інтерактивна здатність (знання змісту соціальних ролей, комунікативних норм, розуміння зразків поведінки, здатність до соціально-психологічної адаптації, уміння контролювати поведінку, розв'язувати конфлікти, уміння ефективно впливати на партнера по спілкуванню) [26].

Емпіричне дослідження, здійснене О. Корніякою, дало їй можливість з'ясувати характеристики зазначених здатностей (елементів комунікативної компетентності): вони є самостійним утворенням і доповнюють професійні вміння особистості, їм притаманна взаємозалежність, вони становлять ієрархію можливостей існування кожної забезпечується наявністю попередньої, до того ж здатності постійно розвиваються [25].

Гавриляк Л. аналізуючи структуру комунікативної компетентності, доєднується до когорти науковців, що основними елементами зазначеного явища вважають знання та вміння. До системи комунікативних знань вона відносить обізнаність особистості в нормах та правилах спілкування, при чому наголошує, що важливим є широкий спектр такого розуміння: і особливостей повсякденного спілкування, і ділового, і святкового (урочистого). Дослідниця

виходить із концептуального положення про те, що базисом комунікативної компетентності індивіда є його загальний мовленнєвий розвиток. Комунікативно компетентна особистість має високий рівень такого розвитку,

що дає їй змогу вільно володіти інформацією в процесі здійснення комунікативного акту. Така особистість, за звичай, опановує як вербальні, так і

невербальні засоби комунікації, уміє враховувати в спілкуванні вікові, статеві, статусні, соціокультурні, етнічні особливості співрозмовника. Наявність комунікативних умінь засвідчує здатність особистості аналізувати ситуацію

спілкування, адекватно поводитися відповідно до умов зазначеної ситуації, використовувати її особливості для досягнення комунікативних цілей. Високий

рівень розвитку комунікативної компетентності зазвичай притаманний тим людям, які здатні ефективно впливати на співрозмовника, доводити вагомість

власних аргументів, легко схиляють його на свій бік. Це забезпечується здатністю розуміти особистість, кваліфікувати її в процесі спілкування як

партнера / конкурента, на підґрунті якої й обирається комунікативна стратегія.

Ще однією важливою рисою комунікативно компетентної людини є її вміння справляти позитивне враження на співрозмовника, заохочувати його бажання розвивати міжособистісні стосунки. [6].

Наголошуючи на важливості комунікативної компетентності для професіоналізації особистості, М. Гавриляк зауважує, що сутність

комунікативної компетентності не зводиться до математичної суми знань та умінь – вона є готовністю їх застосування в практичній та професійній

діяльності. На думку вченої комунікативна компетентність характеризується нормативністю, оскільки охоплює й здатність людини дотримуватися правил

комунікативної поведінки в соціумі. Вона є прихильницею положення про те, що комунікативна компетентність є особистісною характеристикою, у якій

відображається професійна спрямованість людини, її ставлення до виконання власних фахових завдань, ставлення до самої себе та оточення, що складає коло

її спілкування.

Подібних висновків доходить і О. Корніяка, яка доводить, що процес розвитку комунікативної компетентності зумовлений провідним рівнем діяльності. Так, на ранніх етапах розвитку особистості, де провідним видом є

навчальна діяльність, опанування комунікативної компетентності відбувається

шляхом інтуїтивного оволодіння знаннями, вміннями, комплексом здатностей.

На етапі професійного навчання, коли провідним видом діяльності є навчально-професійна, пов'язана із адаптацією до фаху, діяльність, розвиток комунікативної компетентності має усвідомлений характер. Така ситуація

детермінується потребою особистості розв'язувати проблемні фахові завдання,

спрямованістю на професійний саморозвиток, самовдосконалення.

Психологиня К. Гончарова, обґрунтовуючи структуру комунікативної компетентності, додає ще один компонент – індивідуально-особистісний. Ця

складова сама є багатоконпонентним утворенням, до якого відносяться

психофізіологічний, психологічний та загальнокультурний компоненти:

- психофізіологічний – особливості пізнавальних процесів та фізіологічних механізмів, що їх забезпечують;

- психологічний – темперамент, характерологічні властивості особистості, здібності;

- загальнокультурний – цінності, моральні якості індивіда, переконання, світоглядні позиції, ерудиція тощо.

Аналізуючи проблему класифікації комунікативної компетентності,

можна дійти висновку, що у вітчизняній науці зазначений аспект досліджений

досить поверхово. Так, Л. Петровська у своїх дослідженнях зазначала, що

існують два типи комунікативної компетентності – продуктивний і

репродуктивний. Репродуктивний тип полягає у використанні особистістю

стереотипних схем комунікації. Сутність продуктивного типу комунікативної

компетентності полягає у застосуванні творчого підходу особистості до

застосування комунікативних знань та вмінь [40].

Інша дослідниця – Т. Осипова – теж виокремлює два типи комунікативної компетентності. Основні ознаки, що є підґрунтям її класифікації, – рівень

розвитку комунікативних умінь і знань, здатність удосконалювати людиною свій комунікативний досвід. У своєму дослідженні вона обґрунтовує первинну та вторинну комунікативну компетентність. Первинна – компетентність, що

базується на опануванні загальновизнаних норм, правил, принципів взаємодії, а

також первинних навичках налагоджувати взаємодію з іншими людьми, що

передбачають наявність уміння підтримувати процес спілкування,

елементарного рівня розвитку емпатійності, здатності комунікативного

контролю. Вторинна комунікація відповідає високому рівню володіння

комунікативних умінь, що формуються на підґрунті глибоких і широких знань,

а також схильності особистості до неперервного удосконалення свого

комунікативного досвіду. Індивід, який володіє таким типом комунікативної

компетентності нерідко здатен до продукування нових способів, прийомів,

стратегій спілкування. Загальна компетентність особистості, що проявляється

на високому рівні, формується саме на вторинній комунікативній

компетентності [35].

Здійснений аналіз структури комунікативної компетентності дає змогу

виокремити критерії її дослідження. Оскільки знання входять до структури

вмінь, то передовсім вивчаючи рівень розвитку комунікативної компетентності,

потрібно дослідити:

1) уміння: загальні комунікативні, а також часткові: уміння слухати, уміння висловлювати власну думку, здійснювати емоційно-вольову регуляцію, організаторські здібності особистості;

2) мотивацію: мотивацію афіліації як потреби у спілкуванні та ставлення індивіда до себе й оточення;

3) емоційну сторону комунікативного процесу: рівень емпатійності особистості, рівень агресивності в спілкуванні;

4) поведінкові прояви та спрямованість у спілкуванні: домінуючий стратегію взаємодії, стиль міжособистісного спілкування, стратегію поведінки в конфлікті, спрямованість на діалогічність у комунікації;

5) особистісні особливості: рівень контактності, рівень конфліктності, рівень довіри до інших.

Отже, комунікативна компетентність – це інтегральна компетентність особистості. Входячи до складу інших компетентностей, вона детермінує розвиток особистості, є умовою її професійного становлення. Формуючись у ранньому віці шляхом інтуїтивного пізнання та опанування комунікативного процесу, на рівні професійної соціалізації її розвиток набуває усвідомленого характеру. Рівень сформованої комунікативної компетентності визначає можливості людини в спілкуванні з соціальним оточенням, ефективність її комунікативних впливів та міжособистісної взаємодії.

1.2. Значення комунікативної компетентності в професійній діяльності майбутнього педагога

Аналізуючи значення комунікативної компетентності в професійній діяльності педагога, варто наголосити що зазначена проблема є надзвичайно актуальною в руслі вирішення завдання підвищення якості вищої освіти України. Його вирішення є важливою умовою не лише розвитку освітньої сфери нашої держави, а й усього суспільного поступу. Одним зі шляхів його реалізації є запровадження компетентнісного підходу як стратегії розвитку вищої професійної освіти.

1996 року на Європейському симпозиумі з питань освіти були визначені групи ключових компетентностей, якими повинні володіти молоді європейці для налагодження ефективної комунікації в соціальній, політичній, міжкультурній та міжособистісній сферах. До них були віднесені п'ять груп компетенцій:

- політичні та соціальні;
- життєдіяльності в полікультурному суспільстві;
- володіння письмовою та усною комунікацією;
- володіння інформаційними технологіями;

компетенції в царині неперервної освіти [58].

А отже, європейські науковці визначають інтегральне значення комунікативної компетентності як такої здатності прийдешнього покоління, що забезпечує основні сфери його життєдіяльності, а також можливість взаємодії у глобальному світі.

Для розуміння значущості, яку надають вітчизняні науковці комунікативній компетентності педагога, проаналізуємо стандарт вищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» (перший бакалаврський рівень), розробленого проектною групою у складі: Р. Горбатюк, М. Шишкіна, І. Доброскок, В. Борисов, Н. Брюханова, Н. Гомеля, Т. Гуменюк, В. Заплатинський, Ю. Козуб, М. Рябчиков, І. Сілаєва, Р. Сопівник – під головуванням М. Шеремет.

Так, серед загальних компетентностей, необхідних для здійснення ефективно професійної діяльності здобувача освіти, виокремлені: К 03 – здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; К 04 – здатність спілкуватися іноземною мовою; К 06 – навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; К 07 – здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; К 08 – здатність працювати в команді; К 09 – цінування та повага різноманітності та мультикультурності; К 11 – усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем [51]. Усі вони ґрунтуються на комунікативній компетентності – є її складовими чи можливі за її наявності.

Детальніше розглянемо спеціальні (фахові) компетентності, визначені стандартом вищої освіти для майбутніх фахівців професійної освіти. Відповідно до об'єкта нашого дослідження, цікавими є такі визначені компетентності: К. 14 – здатність керувати навчальними/розвивальними проектами; К 14 – здатність управляти комплексними діями/проектами; К 15 – здатність спрямовувати здобувачів освіти на прогрес і досягнення; К 25 – здатність збирати, аналізувати та інтерпретувати інформацію (дані) відповідно до спеціалізації; К 26 – здатність забезпечити якість освіти і управління

діяльністю закладу освіти, відповідно до спеціалізації [51]. Як бачимо, процес керівництва науковими проектами, здатність спрямовувати студентів, організаторські вміння складові різних компонентів комунікативної компетентності, проаналізовані нами в попередньому підрозділі.

Вони також відображаються і в програмних результатах навчання (ПРН):

ПРН 04. – розуміти особливості комунікації, взаємодії та співпраці в міжнародному культурному та професійному контекстах; ПРН 05 – володіти культурою мовлення, обирати оптимальну комунікаційну стратегію у спілкуванні з групами та окремими особами; ПРН 06. – доносити зрозуміло і недвозначно професійні знання, обґрунтування і висновки до фахівців і широкого загалу державною та іноземною мовами [51].

Відповідно до професійного стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти» (наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 610 від 23.03.2021), основною метою професійної діяльності викладача закладу вищої освіти є формування громадянських, професійних і світоглядних компетентностей у здобувачів вищої освіти. Фахівець зазначеної професії повинен володіти такими загальними компетентностями: володіння навичками критичного мислення (ЗК 02), володіння комунікативними навичками, здатність проявляти емпатію (ЗК 03), здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел (ЗК 05), здатність до особистісного та професійного саморозвитку (ЗК 06), здатність генерувати нові ідеї (креативність) (ЗК 07), здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети (ЗК 09), здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів) (ЗК 10), здатність проявляти толерантність та повагу до культурної різноманітності (ЗК 11), здатність діяти соціально відповідально та свідомо (ЗК 12) [44]. Як бачимо, мета та всі зазначені компетентності прямо пов'язані із компонентами, що утворюють цілісність комунікативної компетентності.

Професійні компетентності (за трудовою дією або групою дій), що безпосередньо пов'язані з розвитком комунікативної компетентності викладача, – здатність розробляти, оновлювати програму навчальної дисципліни,

проводити навчальні заняття та досягати запланованих результатів навчальної діяльності, здатність консультиувати студентів з навчальної дисципліни та щодо планування й реалізації наукового проєкту, здійснювати індивідуальний супровід студента, здатність готувати документи, брати участь у нарадах, робочих групах професійних об'єднаннях, здатність надавати експертні консультації особам, підприємствам тощо опосередковуються комунікативним процесом [44], безпосередньо ним забезпечуються. Зазначене можна підсумувати: комунікативна компетентність є інтегральною для фахівця закладу вищої освіти, зокрема майбутнього викладача у сфері професійної освіти.

Отже, і за визначенням українських науковців, комунікативна компетентність є інтегральною у загальній професійній компетентності фахівців професійної освіти.

Вимоги стандартів тісно пов'язані з дидактикою. Так, Б. Ананьєв, емпірично довів наявність зв'язку між спілкуванням та навчанням. Науковець дійшов висновку: процес навчання не можна звести лише до опанування знань, правил діяльності. Передусім – це комунікація, зміст, особливості якої чітко відповідають культурі, правилам взаємодії конкретного суспільства.

Виокремлюючи три системи взаємодії, наявні в освітньому середовищі, науковець доводить важливість комунікативної компетентності як викладача, так і студента. Дослідник визначив такі три системи:

- викладач – студент;
- студент – студент;
- викладач – викладач.

Він обґрунтував специфіку спілкування кожної із систем. На його думку, комунікативна компетентність викладача є значущою в системах викладач – студент, викладач – викладач. У першій системі – комунікативна компетентність викладача є умовою якісного навчання та професійного виховання. І друга система є не менш значущою для навчально-виховного процесу: комунікативна компетентність викладача є своєрідним зразком для

студента: він наслідує стиль спілкування, за взірцем приймає професійні стосунки педагогів, їхнє міжособистісне спілкування [1, с. 155].

Зазначену концепцію класика вітчизняної психолого-педагогічної думки розвивають у своїх дослідженнях Т. Гордієнко та М. Сіренко. Вони виходять із

концептуального положення про те, що педагогічну комунікацію не можна розглядати лише як процес, у межах якого здійснюється передавання

інформації від педагога до вихованця. Така специфіка притаманна лише технічним системам. У педагогічній комунікації важливу роль відіграють

стосунки між індивідами, які беруть у ній участь. Вони є активними суб'єктами

зазначеного процесу, у межах їхньої взаємодії виникає ситуація взаємного інформування. Саме тому важливою є активна позиція суб'єктів

комунікативної педагогічної взаємодії, необхідність врахування їх цілей, позицій, мотивів, комунікативних установок.

Усе зазначене підводить до узагальнення: комунікативна компетентність є базовою складовою професійної діяльності педагога. Для реалізації

професійних завдань йому необхідно володіти високим рівнем розвитку комунікативних знань та вмінь, окрім того, здатністю до організації

професійної діяльності комунікативного напрямку в умовах підвищених вимог до якості діяльності педагога [9]

А. Печоркіна, Е. Симанюк, Е. Умнікова, обгрунтовуючи структуру професійної компетентності педагога, важливу роль відводять комунікативним

умінням вчителя, наголошуючи, що це – здатність виконувати педагогічну дію.

Зазначені вміння, на думку групи дослідників, охоплюють навички визначення та налагодження взаємозв'язку між компонентами та чинниками виховання та

навчання. Наявність зазначених умінь у педагога визначають здатність виокремлення вказаних чинників та їх актуалізацію, зокрема – створення

сприятливих умов навчання: психологічних, організаційних, побутових, матеріальних, гігієнічних; здійснення освітнього процесу, розвиток діяльності

школяра, налагодження та розвиток скільної педагогічної взаємодії, забезпечення зв'язку школи із зовнішнім оточенням, регулювання

непрограмованих впливів [41, с. 35]. Ми погоджуємося із концептуальними положеннями зазначених науковців. На підґрунті їхніх висновків узагальнюємо: комунікативна компетентність є компонентою загальної професійної компетентності педагога.

Українські педагоги Г. Легтярєва та Л. Руденко наголошують на значущості комунікативної компетентності педагога шляхом окреслення головних завдань професійної педагогічної діяльності. За їхніми переконаннями, педагогічне спілкування здійснюється з метою взаємодії із суб'єктами педагогічного спілкування – учнями, колегами, батьками вихованців, обміну інформацією та досвідом, станами. Основним результатом зазначеного комунікативного процесу є досягнення взаєморозуміння. Педагогічне спілкування вчителів при чому зумовлюється рівнем розвитку комунікативної компетентності педагогів. Це також детермінує можливості вчителя реалізувати зміст професійної педагогічної діяльності.

Науковці доводять: чим вищий розвиток комунікативної культури має педагог, тим складніший і багатогранніший зміст закладається у його професійній діяльності, тим ширший спектр прийомів, методів, форм роботи, педагогічних технологій він може застосовувати на практиці. Тобто педагогічна діяльність опосередковується процесом спілкування. Розвиваючи свою комунікативну здатність, учитель переходить на вищий рівень спілкування, постійно розширюючи його межі, опановуючи нові види, орієнтуючись на досягнення високої якості надання освітньої послуги. Усвідомлюючи значущість мети педагогічного комунікативного процесу, учитель досягає кращої реакції учня-отримувача інформації, адже посилюються його можливості правильного декодування повідомлення вчителя. Маючи в арсеналі широкий спектр засобів кодування повідомлення, учитель збільшує кількість прийомів декодування, до яких вдаються його учні, оскільки підсилює власні повідомлення доречними та яскравими прикладами із життя та професійної практики, здатен підтримувати увагу вихованців новітніми засобами візуалізації матеріалу [10, с. 90-92].

Відомий дослідник В. Паньонов, в обґрунтуванні педагогічної концепції виходить із засадничої ідеї єдності змісту, цілей та форм дидактичного процесу. На думку дослідника, таким об'єднувачим елементом є комунікація. У своїй сукупності комунікативні акти педагога та вихованців і створюють процес педагогічного спілкування, у межах якого й відбувається формування професійних знань шляхом передавання та отримування навчальної інформації у формі лекцій. Саме на лекціях і відбувається живий діалог викладача зі студентом, результатом якого стають сформовані професійні знання [37].

Аналізуючи мовлення педагога, відомий український дослідник кваліфікує його як мовленнєву діяльність, спрямовану на здійснення специфічних завдань, які постають у професійній діяльності викладача. Він визначає особливості мовленнєвої діяльності педагога.

- спеціально організована педагогом, детермінована умовами педагогічного спілкування;
- результат – досягнення гуманістичної мети, пов'язаної з виховним процесом;
- підбір мовленнєвих та мовних засобів зумовлюється потребами учасників педагогічної взаємодії та її завданнями;
- прогнозованість ефективності;
- рефлексія станів, поведінки, реакцій учнів як ґрунт мовленнєвої діяльності;
- засіб регуляції – зворотний зв'язок у комунікації зі студентами;

розвиток та вдосконалення шляхом самоаналізу діяльності педагога, професійного саморозвитку [39, с. 153].

Підбиваючи підсумки його досліджень, можна констатувати, що науковець підкреслює особливу значущість комунікативної компетентності педагога у процесі виконання освітніх завдань. Він також є прихильником діалогічної концепції педагогічної взаємодії, що підтверджує важливу роль рівня комунікативної компетентності викладача.

Говорячи про необхідність розвитку м'яких навичок учнів, українські дослідники Г. С. Дегтярєва, Л. А. Руденко наполягають на важливості високого рівня розвитку вмінь педагога: ставити питання, конструювати зрозумілі відповіді на поставлені учнями запитання, слухати учня, приймати думку, яка не відповідає його власній, уміти переконувати учнів.

За їхніми переконаннями, це здатні робити педагоги, які мають високий рівень розвитку комунікативних умінь. Науковці відстоюють думку про те, що зазначений рівень розвитку комунікативної компетентності забезпечує можливість викладачів налагоджувати ефективну педагогічну взаємодію зі студентами. Саме ці педагоги уміють об'єктивно оцінювати особистісні особливості вихованців, детально й глибоко аналізувати їхні вчинки, здатні зрозуміти їхні потреби, мотиви навчальної діяльності, визначати зону розвитку кожного. За звичай такі педагоги правильно оцінюють і враховують вікові психологічні особливості студентів, уміють поставити себе на позицію студента. До того ж вони неупереджено оцінюють власну педагогічну майстерність, уміють сформулювати адекватні можливостям вихованців цілі навчально-професійної діяльності, здатні мотивувати їх власним прикладом до постійного самовдосконалення.

Українецька дослідниця В. Семиченко важливим чинником ефективної взаємодії викладача й студентів називає конгруентність повідомлень педагогів. Дослідниця відстоює ту позицію, за якої розбіжність вербальних та невербальних повідомлень педагога зумовлює неможливість студента розуміти та усвідомлювати сутність отриманих повідомлень. У результаті проведених досліджень науковець виявила, що лише 7 % змісту отриманої партнером інформації передається вербально – 33 % міститься в ознаках самого голосу (висоті, тональності, тембрі). Понад 50 % інформації людина сприймає із невербальних сигналів комунікатора – міміки, жестів, пантоміміки.

Вона доходить висновку: не лише правильно підібрані слова визначають зміст і обсяг навчальної інформації, яку спановує студент. Важливими є інтонаційні відтінки голосу викладача, адже саме вони сприяють визначенню

ключових понять та лексичної надмірності сказаного. Саме з допомогою інтонації викладачеві вдається сфокусувати увагу студентів, проявити своє власне емоційне ставлення до сказаного та до всієї взаємодії з вихованцями. Не

менш важливим є й здатність викладача утримувати зоровий контакт із аудиторією, адже нерідко особистісні образи студентів ґрунтуються на кваліфікації відведення погляду педагога як небажання спілкуватися, ігноруванні потреб студента, прагненні навмисно принизити [46].

О. Цимбалюк, окреслюючи проблему ефективності педагогічної комунікації, доводить значущість зворотного зв'язку комунікативного акту.

Основним критерієм досягнутого взаєморозуміння у педагогічній взаємодії, на думку науковця, є розуміння самої ситуації спілкування та об'єкта обговорення.

Розглядаючи можливості реалізації ефективного спілкування, О. Цимбалюк виокремлює два типи спілкування – функціонально-рольове та особистісно

зорієнтоване. Підґрунтям першого є суб'єкт-об'єктна взаємодія, адже функціонально-рольове спілкування є стандартизованим, діловим, воно

обмежується вимогами рольових позицій партнерів спілкування. Т навпаки: особистісно зорієнтоване орієнтоване на визначення особистісних мотивів,

взаємний прояв особистісного ставлення до взаємної діяльності, а також почуттів, що виникають у процесі зазначеного спілкування. Викладач, який

налаштований на суб'єкт-об'єктну взаємодію, спрямований на реалізацію особистісно зорієнтованого спілкування демонструє студентам доступність,

відкритість, створює ситуацію успіху для студентів. Саме тому важливою умовою ефективної педагогічної взаємодії є здатність викладача ЗВО

вибудувати комунікацію, засновану на взаємній установці на гуманізм, обопільній активності учасників педагогічної взаємодії, приблизній рівності

їхніх позицій. Важливою характеристикою педагога у зазначеному контексті є готовність приймати студента, розуміти складний світ його почуттів та

переживань. Сучасному студенту притаманна потреба у прийнятті та визнанні, саме тому завдання викладача – урахувати, задовольнити вказану

потребу, водночас формувати комунікативні вміння самого студента [56].

Г. Трофімова долучається до когорти науковців, які підкреслюють особливу значущість комунікативної компетентності викладача ЗВО. На підтвердження своїх роздумів вона окреслює систему спілкування, до якої він входить у процесі педагогічної взаємодії. На думку дослідниці, ці системи такі:

- викладач – студент;
- викладач – академічна група;
- викладач – викладач;
- викладач – кафедра;
- викладач – деканат;
- викладач – представники студентської ради.

Взаємодія педагога з іншим суб'єктом має свої особливості, зміст і своєрідну систему прийомів і засобів, що в сукупності становлять педагогічну техніку. А отже, педагогічна діяльність поєднує в собі власне комунікативну діяльність як таку, адже передбачає розв'язання комунікативних задач. До того ж вона є спілкуванням – як підгрунтя взаємодії суб'єктів. У цій своєрідній єдності проявляються обидва види спілкування: суб'єкт-суб'єктне та суб'єкт-об'єктне.

Науковець доводить значущість комунікативної компетентності викладача і для процесу виховання. Вона виходить із концептуального положення про те, що виховання за своєю сутністю є спілкуванням вихователя з вихованцем, воно передбачає можливість педагога оперувати спектром важливих засобів взаємодії: відповідною організацією поведінки, повідомленням знань, що сприяють формуванню та розвитку світогляду вихованців [54].

Г. Трофімова доводить, що комунікативна діяльність педагога в широкому розумінні значення цього поняття є діяльністю, орієнтованою на аналіз, урегулювання, стосунків, які складаються між викладачем та студентом в педагогічному процесі. Комунікативна діяльність педагога на занятті – це процес спілкування, обміну думками, емоціями, почуттями, у перебігу якого і відбувається встановлення контакту між викладачем та студентами [54].

Більшість науковців у своїх розвідках наголошують на важливості моральних характеристик особистості педагога як складових комунікативної культури. На думку О. Корніяки, у цьому сенсі особливої ваги набуває здатність педагога обирати серед засобів взаємодії зі студентами саме діалогічну стратегію. Саме зазначена стратегія взаємодії сприяє формуванню моральних цінностей студентів. Дослідниця наголошує: формування цих якостей відбувається саме на стадії оптації та професійної підготовки, тому вони або будуть сформовані, або вже ніколи не будуть засвоєні людиною. А саме моральна складова спілкування визначає гуманістичну спрямованість поступу всього суспільства [24].

Усе зазначене дає підстави для висновку: комунікативна компетентність має інтегруюче значення для окремих компетентностей, які притаманні суб'єкту професійної освіти. Її особливе значення в педагогічній професії полягає і в ролі педагога у розвитку наукової, матеріальної та духовної культури суспільства. А отже, комунікативна компетентність у межах педагогічної діяльності є тією якістю, що зумовлює загальний розвиток професійної культури педагога.

1.3. Розвиток комунікативної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти

З метою глибокого аналізу процесу розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти з'ясуємо сутність поняття «розвиток». На думку українського дослідника І. Підласого, зазначене поняття можна трактувати як процес і результат кількісних і якісних змін людини [42]. Науковець обстоює думку про те, що зазначений процес пов'язаний зі змінами, які зумовлені переходом людини з одного стану в інший, її сходженням у напрямку ускладнення. Відповідно до філософії педагогіки, розвиток людини зумовлений законом взаємозв'язку кількісних змін у якісні. Розвиток є складним, багатограним та багаторівневим явищем, саме тому в

сучасній педагогіці його обґрунтування пов'язане із диференціацією компонентів – інтелектуального, морального, духовного, фізичного, соціального.

Якщо зазначене поняття трактувати як процес, то воно визначається

І. Підласим як рух від елементарного до складного; від недосконалого до досконалого; від попереднього якісного стану до нового; від простих форм відображення дійсності до вищих, зокрема й власне духовної досконалості людини [42]. Джерелом зазначеного розвитку є боротьба суперечностей: між

формами та змістом, між старим і новим станом тощо. Здійснюється зазначений процес відповідно до впливу умов (суб'єктивних та об'єктивних, що постають в діалектичній єдності), а також чинників (генетика, середовище, виховання). Зазначене поняття має тісний взаємозв'язок з іншими: взаємодія,

самовиховання, педагогічний процес.

М. Фіцула педагогічну категорію «розвиток» пов'язує з поняттям «формування особистості». На думку науковця, ці процеси близькі, взаємопов'язані та взаємозумовлені. Говорячи про особистість, дослідник зазначає, що процес формування цієї соціальної характеристики людини

невіддільний від спілкування й стосунків з іншими людьми. Розвиток людини і формування її особистості є цілісним процесом. У ньому важливу роль відіграє активність людини, а тому педагогові варто вміло komponувати цілі, які він ставить перед своїми вихованцями. У разі їх коректного визначення здобувачі

освіти у процесі їх досягнення розвиватимуть ті якості, що відповідатимуть поставленим завданням. Педагог визначає декілька видів розвитку: стихійний, цілеспрямований, саморозвиток, самоформування [55].

Д. Долматова поняття «розвиток людини» тлумачить шляхом ототожнення його з процесом розвитку особистості. На її думку, це процес становлення особистості, удосконалення її як фізичних, так і духовних сил, зумовлене дією чинників – суб'єктивних та об'єктивних, некерованих і спрямованих. Головними серед них є цілеспрямовані процеси – навчання та

виховання.

Розвиток особистості при чому проявляється у:

- збільшенні кількості навичок та вмінь, асоціацій;
- розширенні спектру уявлень;
- обсягу та глибини знань про довколишній світ, зокрема й

соціальний;

- розширенні й збагаченні словникового запасу – активного та пасивного;

• ускладненні механізмів пізнавальних психічних процесів, а також формуванні їх індивідуальних властивостей;

- швидкості емоційних та поведінкових реакцій.

Успішний розвиток особистості залежить від змісту та спрямованості мотивів, які стимулюють її навчальну та професійну діяльність. Розвиток особистості – у педагогічній концепції – охоплює: навчально-пізнавальну

(навчально-професійну) діяльність, розвиток креативності, участь у громадській діяльності. Підґрунтям зазначених аспектів є виховний процес, що відбувався в первинній соціальній групі – сім'ї [12].

Здійснений теоретичний аналіз дає підстави для узагальнення: більшість

науковців сходяться в позиції – розвиток пов'язаний зі змінами, з переходом особистості від простого до складнішого, перетворенням кількісних трансформацій у якісні. Розвиток є природним процесом, зумовленим соціальністю людини, це цілеспрямований і стадійний процес, що передбачає появу в людини нових або якісно досконаліших якостей. Він зумовлюється

спадковістю, середовищем (зокрема й освітнім), процесом спілкування особистості з іншими учасниками соціальної взаємодії.

Достатньо важливим для нашого дослідження є з'ясування передумов розвитку комунікативної компетентності особистості. Як уже було зазначено

вище, розвиток зумовлюється спадковістю. Значна частина науковців обстоюють позицію про те, що важливу роль у розвитку комунікативної компетентності особистості відіграє вища нервова діяльність, зокрема її властивості (Ю. Ємельянов).

Західні дослідники відстоюють позицію про те, що формування та розвиток комунікативної компетентності визначається якостями, які зумовлюють ефективність комунікації людини. До них найчастіше

зараховують: розуміння самого себе, позитивне самоствавлення, соціальний інтелект, здатність стати на позицію іншого, рівень емпатійності особистості (Е. Берн, Дж. Морено, Г. Олпорт, К. Роджерс).

Психологи наполягають на тому, що умовою ефективної комунікації є здібності, характер (зокрема наявність/відсутність акцентуацій), індивідуальні особливості темпераменту людини (О. Бодальов, Є. Ільїн, Ю. Ємельянов).

Досить вагомим підґрунтям для розвитку комунікативної компетентності є її обсяг та рівень усвідомленості знань студентів про психологію особистості, спілкування, взаємодії як однієї з його сторін, соціальної психології групи.

Важливим аспектом, що забезпечує успішність розвитку комунікативної компетентності є вміння та навички, а також якості, стани студентів, набуті на попередніх етапах особистісного становлення. Зокрема Д. Войченко наголошує на таких: вміння та навички міжособистісного спілкування, комунікативні установки здобувачів освіти, здатність адекватно й повномірно сприймати себе й партнера у спілкуванні, характеристики стосунків, що склалися в людини з іншими, здатність коригувати систему ставлень особистості [5].

Е. Зеєр виходить із концептуального положення про те, що ефективність комунікації особистості безпосередньо пов'язується із професійно важливими якостями особистості. До таких якостей педагога передусім належить емпатія як здатність розуміти те, що відчуває, відчуває інший, як схильність до співчуття та співпереживання, як прояв поведінки, що визначається здатністю особистості надати іншому допомогу, підтримати його в потрібний момент [19].

Ми схиляємося до думки цього науковця, адже вважаємо, що саме гуманістична спрямованість особистості педагога, його здатність до впровадження студентоцентрованого підходу забезпечуватиме можливість формування сприятливого середовища розвитку комунікативної

компетентності, а її підґрунтям є саме емпатійність особистості педагога. Розвиток такої якості педагога сприятиме забезпеченню можливості розуміти можливості й труднощі студентів у взаємодії з викладачами в межах академічної групи, сприятиме його готовності до прийняття студента як цілісної особистості, якій притаманні як чесноти, так і вади характеру.

Не меншої значущості надають і довірі як особистісній якості педагога. Одним з перших зазначене поняття в західній науці обґрунтували Д. Левіс та А. Вейгер. Дослідники визначали довіру як вчинення ризикованої дії на основі впевненого очікування, що всі, хто залучений до цієї дії, чинитимуть компетентно і з усвідомленням обов'язку [29]. Т. Скрипкіна інтерпретує його як здатність людини апріорі наділяти явища та об'єкти навколишнього світу, а також інших людей, їх можливі майбутні дії та власні передбачувані дії властивостями безпеки (надійності) та ситуативної корисності (значущості)

[48].

Як зазначають С. Токарева й О. Голуб, у соціальній парині довіра до соціальних інститутів та соціальних статусів є ознакою інтеріоризації пов'язаних із цим інститутом правил поведінки, норм, цінностей. Якщо такі цінності не легітимізуються учасниками взаємодії, то довіра не формується. А саме її наявність визначає визнання статусних аспектів, у межах яких формується авторитет, можливість реалізації повноважень, прийняття обов'язків [52].

На нашу думку, роль довіри в налагодженні ефективної комунікації педагога зі студентами надзвичайно важлива, адже за її відсутності неможливо налагодити взаємодію ні в навчально-професійній діяльності, ні в міжособистісній взаємодії викладачів та студентів. Відсутність довіри зумовлює формалізацію стосунків, а тому таку комунікацію не можна вважати ні ефективною, ні особистісно орієнтованою.

Важливого значення для розвитку комунікативної компетентності набуває освітнє середовище. Свідченням чого є визначення самого поняття: освітнє середовище формується в процесі активної взаємодії суб'єктів

педагогічного простору, яка зумовлює появу суб'єктивного досвіду, що має динамічну природу, зумовлює зміни особистості, основні його властивості – насиченість та структурованість [49]. Узагальнюючи, робимо висновок: освітнє середовище опосередковується та постає в умовах комунікативного процесу, а отже, воно або сприяє, або гальмує комунікативний розвиток здобувачів освіти.

Л. Омельченко наголошує на тому, що основне призначення освітнього середовища – забезпечення оптимальних можливостей для студентів, що оптимізують їхнє вміння навчатися. Оптимальне освітнє середовище поєднує належне матеріально-технічне забезпечення з педагогічними технологіями, що сприяють гармонійному розвитку майбутніх професіоналів [33].

Отож ми обґрунтували поняття «розвиток», проаналізували чинники та умови розвитку особистості, зокрема й комунікативної компетентності, майбутніх фахівців професійної освіти. Однак для дослідження ще необхідно з'ясувати поняття: зміст освіти, методологія навчання, методика навчання, методи навчання, форми навчання.

На думку І. Підласого, зміст освіти відповідає на запитання: чому навчати прийдешнє покоління? Зазначене поняття є системою знань та вмінь, що студіюються в навчальному закладі певного типу. Вона охоплює: знання узагальненні та практичні; вміння, навички пізнавальної діяльності, вирішення професійних проблем. У змісті освіти відображається накопичений соціальний досвід у процесі цивілізаційного розвитку [42].

І. Большакова тлумачить поняття «зміст освіти» як педагогічно адаптовану систему знань, вмінь і навичок, а також досвід пізнавальної та творчої діяльності й емоційно-ціннісного ставлення до світу. Опанування цієї системи уможливило розвиток особистості [3].

Закон України «Про вищу освіту» визначає, що вимоги до змісту освіти містять стандарти вищої освіти спеціальностей (Стаття 10. Стандарти вищої освіти). Нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання (Пункт 4) [16].

Документом, що визначає комплекс освітніх компонентів, спрямованих на досягнення передбачених результатів навчання є освітня програма. Компоненти освітньої програми – це навчальні дисципліни, індивідуальні завдання, практики, форми контролю, що забезпечують досягнення здобувачами вищої освіти зазначених результатів (стаття 9).

Обґрунтування та компоновання змісту освіти здійснюється на методологічній базі. І. Малафік методологію інтерпретує як узагальнену систему теоретичних знань, що є принципами наукового пізнання, а також шляхів і способів реалізації наукового дослідження, зокрема в педагогіці.

Наукові принципи виконують функцію вихідних, концептуальних позицій наукового дослідження [11]. В. Юринець виходить із концептуального положення про те, що методологія – це сукупність принципів, засобів, форм, методів організації та проведення наукового дослідження [57]. Група науковців

Київського національного університету імені Тараса Шевченка – В. Зацерковний, І. Тішаєв, В. Демидов методологію розглядають як сукупність методів, способів, прийомів та обґрунтована їх послідовність у науковому дослідженні [30].

У сучасному науковому дискурсі методика викладання тлумачиться як галузь педагогічної науки, предметом якої є процес навчання, а метою – підвищення ефективності зазначеного процесу. Розуміння методики викладання конкретного процесу охоплює аналіз сукупності правил, методів, прийомів, засобів навчання. В. Ортинський визначає сутність особливості методики навчання. Він наголошує на тому, що методика за своєю природою є сукупністю рекомендацій з організації та проведення навчання [34, с. 125].

Такої ж думки дотримується В. Головенкін. Науковець наголошує: методика – це сукупність методичних рекомендацій і методів проведення навчальної діяльності [38, с. 50]. Методика становить систему навчання з всіх предметів на різних рівнях навчальної діяльності. Класифікуючи зазначену систему, науковці виокремлюють за обсягом загальну й конкретну методику. Предмет загальної методики – це притаманні всім освітнім компонентам методи

Класифікуючи зазначену систему, науковці виокремлюють за обсягом загальну й конкретну методику. Предмет загальної методики – це притаманні всім освітнім компонентам методи

навчання. Конкретна методика предметом має навчання здобувачів за конкретною дисципліною. Розроблення конкретної методики відбувається шляхом урахування змісту наукової галузі, що є підґрунтям конкретної навчальної дисципліни. Цілі конкретної методики визначаються як пояснення

та поліпшення змісту дисципліни відповідно до освітніх стандартів професійної підготовки майбутнього фахівця, обґрунтування значущості та місця дисципліни у системі його підготовки, розроблення та вмотивування ефективності певної системи навчання. Розроблення такої методики дає змогу науково-педагогічним працівникам:

- виробити єдині підходи до бачення змісту дисципліни та методів навчання студентів;

- обґрунтувати зрозумілі для студента вимоги до виконання навчальних завдань;

- здійснювати управління та контроль навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів;

- аналізувати сучасні дослідження колег та впроваджувати інновації в систему викладання дисципліни;

- розробити чітку систему оцінювання навчальних досягнень студентів;

- гарантувати спадкоємність у викладанні зазначеної дисципліни;

- скоротити обсяг необхідного часу для підготовки майбутніх фахівців [38].

Ми підтримуємо думку українських науковців про те, що досконало розроблена методика сприяє виробленню спільної думки фахівців, які провадять навчальний процес, на задання, мету, зміст освітньої діяльності та методи й прийоми їх здійснення. Так, розроблені методичні засади розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців із професійної освіти сприятимуть ефективному опануванню здобувачами необхідних знань та розвитку відповідних професійно значущих комунікативних умінь, що і є складовими комунікативної компетентності студентів.

Більшість сучасних науковців відстоюють необхідність запровадження освітніх технологій у педагогічну практику. Зasadничою ідеєю введення технологій в освітній процес є перетворення навчально-виховного процесу ЗВО

на цілеспрямовану взаємодію всіх його суб'єктів. Такі умови забезпечують

яву єдиного системоворочого чинника освітньо-професійної діяльності здобувачів, гарантують цілісність освітньої діяльності викладачів,

перетворюють взаємодію на значущу систему стосунків, важливу для особистісного поступу конкретних учасників та економічного розвитку всього

суспільства в цілому (В. Беспалько). Основними ознаками, що відрізняють

педагогічну технологію від методики є можливість діагностичного аналізу мети, детальний опис етапів освітньої діяльності та їх цілей, характеристика здобувачів та педагогічних працівників [2].

На думку С. Сисоевої, найбільшої значущості для нинішнього освітнього

процесу набуває особистісно орієнтована технологія, сутність якої полягає у формуванні відповідної потребам і можливостям особистості та соціуму

системи соціалізації. Така освітня технологія сприяє адекватному особистісному й професійному розвитку людини в закладі вищої освіти. Її

специфіка полягає в цілеспрямованому конструюванні – з урахуванням

зasadничих цілей – системи: дій (зумовлених методологічним підходом, дидактичною метою, психологічними особливостями учасників взаємодії, їхніх інтелектуальних спроможностей, інформаційних умінь тощо), операцій,

прийомів, методів, етапів, що гарантують досягнення очікуваних результатів та

можливість свободи вибору здобувачів [47].

На наш погляд саме особистісно орієнтована технологія є найбільш адекватною для розвитку комунікативної компетентності студентів, які обрали

фахом педагогічну діяльність. Важливості вона набуває ще й з огляду

системності зазначеного процесу. Наші думки підтверджуються висновками

О. Осипчук, яка в дисертаційному дослідженні довела: процес розвитку комунікативної компетентності майбутніх педагогів є цілісним явищем.

Труднощі фахового становлення майбутнього педагога у значній мірі

зумовлені тим, що в закладах вищої освіти недостатньо забезпечується цілісність процесу розвитку комунікативної компетентності студентів. Її дослідження засвідчує низький рівень використання виховних ресурсів

комунікації для вирішення завдань професійно-педагогічної освіти. А сам процес обґрунтування освітньої технології, що забезпечує цілісність розвитку

комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти, детермінується рівнем сформованості комунікативної компетентності студента на момент його вступу до університету, необхідністю створення стійкої мотивації майбутнього

педагога на її подальший розвиток, здатністю особистості проявляти активність у цьому процесі, що вкотре підтверджує суб'єктність студента в навчальному процесі [36].

Цілісність процесу розвитку комунікативної компетентності студента сучасного вищого навчального закладу забезпечується:

- сталістю мети розвитку професійно важливих комунікативних якостей особистості майбутнього педагога;

- стійкістю та автономністю професійно-педагогічної підготовки студентів педагогічного фаху щодо оволодіння комунікативними вміннями та навичками;

- взаємопроникненням та взаємопідтримкою комунікативної компетентності студентів та комунікативної культури викладача [36].

Більшість науковців підтримує ідею про необхідність поєднання особистісно-орієнтованої технології розвитку комунікативної компетентності

майбутніх педагогів з іншими – інтерактивними, ігровими (Ю. Жуков, О. Осипчук, О. Корніяк, Л. Кармушка). Зазначена інтеграція технологій

підвищує ефективність освітньо-професійного процесу, сприяє розкриттю творчого потенціалу викладачів та здобувачів як основних суб'єктів зазначеного

процесу, сприяє можливості урахування запитів студентів на практичну спрямованість освітнього процесу, його максимальне наближення до реальних

умов здійснення педагогічної професійної діяльності.

Так, Н. Анікеєва, Н. Богомолова також підтримують висловлену думку. До методів, що найбільш ефективно забезпечують розвиток комунікативної компетентності вони відносять саме ігрові. До них зараховують імітаційні,

рольові та психотехнічні ігри. Участь студентів у зазначених дидактичних іграх

дає змогу розігрувати ті ситуації, що є найбільш проблемними в педагогічному

спілкуванні. Відтворення живого спілкування сприяє опануванню змісту

соціальної ролі «викладач», сприяє швидкому оволодінню вимогами і

правилами педагогічного спілкування, а також конструктивними стратегіями

комунікативної взаємодії; розвитку здатності до комунікативного контролю,

корекції власної поведінки. Важливої значущості вказані методи набувають і

для формування вміння ставати на позицію іншого, краще розуміти його

світоглядну концепцію, переконання, цінності, бачити ситуацію очима

співрозмовника, краще ідентифікувати його психоемоційний стан.

Упровадження зазначених методів у науково-педагогічну практику підготовки

майбутніх викладачів забезпечить можливість розвитку їхньої емпатійності,

гарантуватиме можливість опанування широкого спектру ролей і стилів

спілкування в різних комунікативних ситуаціях.

Ми переконані, що активність позиції здобувачів у реалізації зазначених

методів сприятиме самонизанню власного рівня розвитку комунікативної

компетентності, зокрема: визначенню проблем, що виникають у процесі

міжособистісного спілкування, наявності/відсутності конфліктогенів у

спілкуванні, необхідності розвитку конкретних особистісних якостей

здобувача. Саме ці аспекти і стають визначальними у процесі формування

внутрішньої мотивації саморозвитку комунікативної компетентності студента,

що водночас зумовлюватиме й загальне професійне самовдосконалення

майбутніх педагогів.

Імітаційні ігри є гарним підґрунтям для формування вміння студентів

ухвалювати професійно важливі рішення про способи впливу на вихованців,

колег, а також досвід ухвалення зазначених рішень у ситуації невизначеності,

яка є звичайною для педагогічної діяльності. Така ситуація зумовлюється

обмеженістю інформації про особливості комунікації учнів, їхній психоемоційний стан, відносини в групі, складністю прогнозування можливої поведінкової реакції співрозмовника, що має незначний досвід взаємодії з іншими. Саме подібні ігри найкраще стимулюють потребу студентів розвивати власні організаторські вміння.

Л. Петровська, Ю. Ємельянов, В. Жураковська обстоюють значущість психотехнічних ігор (у межах тренінгу розвитку комунікативних умінь особистості). Науковці доходять висновку про те, що зазначені ігри побудовані на підґрунті концепції про взаємозв'язок емоційної та моторної складових психічної діяльності людини. Відтак вони сприяють оптимізації комунікативного процесу, наприклад, розвитку гнучкості поведінки, розширення патернів комунікативного реагування на різні емоційні реакції, зменшують прояв страху в міжособистісній взаємодії, сприяють зниженню тривоги у процесі налагодження стосунків, розвивають впевненість у власній ресурсності, довіру до інших, рівень чутливості до індивідуальних особливостей емоційної взаємодії іншої людини [15].

Спектр методів, виокремлених науковцями як ефективних для розвитку комунікативних умінь студентів, є досить великим за обсягом, тому узагальнимо їх у таблиці (Ю. Ємельянов, А. Мудрик, Н. Мирончук, О. Корніяка, В. Жураковська) [31].

Таблиця 2

Методи розвитку комунікативної компетентності студентів

№ п/п	Метод	Елементи комунікативної компетентності, що розвиваються
1.	Бесіда	адекватного сприймання інформації, аналізу вербального та невербального повідомлення, прогностичні вміння, гнучкості, критичності, креативності мислення, формування сконструйованих повідомлень
2.	Самокритика	рефлексивна оцінка самого себе та

<p>нубіп</p>	<p>нубіп</p>	<p>співрозмовника, здатність усвідомлення власних умінь та виявлення проблем із визначенням шляхів їх подолання, формування плану саморозвитку комунікативної компетентності</p>
<p>нубіп</p>	<p>3. Метод розвитку інциденту</p>	<p>здатність долати стереотипності мислення, аналізу власного та чужого емоційного досвіду, розвиток навичок аналізу комунікативних актів, виявлення домінуючої стратегії спілкування</p>
<p>нубіп</p>	<p>4. Дискусія</p>	<p>аналіз альтернатив в ухваленні рішення, уміння формувати чітку аргументацію, пояснювати свою думку, урахувати комунікативну установку співрозмовника, відстоювати власну позицію з іншими, приймати позицію іншого, розуміти мотиви, наміри, цілі співрозмовника, задіювати різні способи впливу на співрозмовника, розвиток психологічної стійкості</p>
<p>нубіп</p>	<p>5. Дидактичного прогнозування (моделювання, застосування аналогій)</p>	<p>розвиток прогностичних здібностей здобувачів освіти, їхньої здатності аналізувати та враховувати тенденції процесу спілкування, передбачати власні поведінкові реакції в проблемних ситуаціях спілкування, а також можливі поведінкові прояви співрозмовника, уміння ставити мету, урахувати особливості процесу педагогічної комунікації, моделювати етапи розвитку спілкування</p>
<p>нубіп</p>	<p>6. Лекція (лекція із задалегідь запланованими помилками, проблемна лекція)</p>	<p>аналіз усної та письмової інформації, виокремлення суперечностей, заблуджень, створення та передавання вербального та невербального повідомлення, урахування вікових особливостей співрозмовника, урахування</p>

<p>нубіп українні</p>	<p>темпоритмічних особливостей сприймання отримувача, здатність обґрунтовувати власну думку</p>
<p>7. Мозковий штурм</p>	<p>Здатність взаємодіяти з іншими, схильність орієнтуватися на загальногрупові цілі, формулювати критерії взаємодії з іншими, дотримуватися правил взаємодії, здатність оцінювати та розв'язувати професійно важливу проблему.</p>
<p>8. Діалогічні (інтерактивні) методи навчання</p>	<p>формування діалогічної спрямованості особистості, набуття досвіду взаємодії в професійно значущих ситуаціях, здатність взаємодіяти в присутності інших, коригувати власну комунікативну поведінку, розширювати репертуар технік спілкування</p>
<p>9. Конференція (семінар, круглий стіл)</p>	<p>уміння презентувати результати власної діяльності, уміння виступати перед аудиторією, здатність логічно висловлювати власні погляди, імпровізувати, урахувати демографічні, соціально-психологічні, індивідуально-особистісні особливості аудиторії, прогнозувати ставлення аудиторії та відповідно до цього формулювати адекватні цілі комунікації</p>
<p>10. Кейс</p>	<p>формулювання цілей комунікативної взаємодії, аналіз інформації, створення плану взаємодії, пошук матеріалів, яких бракує, аналіз отриманої інформації, здатність долати невизначеність</p>
<p>11. Метод проектів</p>	<p>мотивація на успіх, самостійного пошуку інформації, продукування нових знань, розвиток інтелектуальних умінь, критичного мислення,</p>

НУБІП України застосування нестандартного підходу до ухвалення рішення при розв'язанні комунікативних проблем, організаційні вміння

На нашу думку, варто наголосити ще й на діагностичних методах, які необхідно опанувати майбутньому педагогові. Як уже зазначалося вище, здатність педагога враховувати той рівень розвитку комунікативної компетентності, з яким здобувачі вступають до університету є важливою в процесі розробки технологій навчання. Саме тому студентів важливо опанувати знання дисциплін психологічної царини.

Ми окреслили далеко не всі методи, адже методичний інструментарій сучасного педагога динамічно розширюється та оновлюється. У нашому дослідженні ми розглянули ті, які найчастіше характеризуються науковцями як найбільш ефективні для розвитку комунікативної компетентності.

Отже, розвиток комунікативної компетентності пов'язаний зі змінами, з переходом особистості від низького до вищих рівнів володіння знаннями, вміннями, ускладненням психічної організації самої особистості. Розвиток є природним процесом, зумовленим соціальністю людини, це цілеспрямований і стабільний процес, що передбачає появу якісно досконаліших комунікативних якостей. Якостями, які зумовлюють ефективність комунікації студента є: здатність розуміння самого себе, позитивне самоствавлення, соціальний інтелект, здатність стати на позицію іншого, рівень емпатійності. Умовою формування сприятливого середовища розвитку комунікативної компетентності студентів є гуманістична спрямованість особистості педагога, його здатність до впровадження студентоцентрованого підходу. Особистісно орієнтована технологія є найбільш адекватною для розвитку комунікативної компетентності студентів, які обрали фахом педагогічну діяльність, її варто інтегрувати з іншими технологіями для підвищення ефективності процесу розвитку комунікативної компетентності студентів.

Висновки до 1 розділу

1. Комунікативна компетентність – це психологічна характеристика людини як особистості, що проявляється у здатності налагоджувати й підтримувати необхідні контакти з людьми в процесі спілкування. Вона є інтегральною компетентністю особистості, комунікативна компетентність детермінує розвиток особистості, є підґрунтям її професійного становлення. На етапі професійної соціалізації її розвиток набуває усвідомленого характеру.

Рівень сформованої комунікативної компетентності визначає можливості людини в спілкуванні з соціальним оточенням, ефективність її комунікативних впливів та міжособистісної взаємодії.

2. Комунікативну компетентність є складним системним утворенням. Її структуру становлять комунікативні знання, комунікативні вміння, комунікативні здібності, система мотивів комунікативної діяльності особистості, особистісні особливості та якості особистості, що зумовлюють ефективність міжособистісної комунікації та взаємодії.

3. Комунікативна компетентність має інтегруюче значення для окремих компетентностей, які притаманні суб'єкту професійної освіти. Її особливе значення в педагогічній професії полягає в ролі педагога у розвитку наукової, матеріальної та духовної культури суспільства. Комунікативна компетентність у межах педагогічної діяльності є тією якістю, що зумовлює загальний розвиток професійної культури педагога.

4. Розвиток комунікативної компетентності пов'язаний зі змінами, переходом особистості від низького до вищих рівнів володіння комунікативними знаннями, вміннями, ускладненням психічної організації особистості. Особистісно орієнтована технологія навчання є найбільш адекватною цілям та завданням сучасного розвитку освіти (зокрема й для розвитку комунікативної компетентності).

НУБіП України

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

НУБіП УКРАЇНИ

2.1. Студентоцентризований підхід до організації освітнього процесу як методологічна основа розвитку комунікативної компетентності студентів

НУБіП України

Як ми уже зазначали вище, найбільш адекватною технологією освітнього процесу, що сприяє розвитку комунікативної компетентності студентів є особистісно орієнтована. Вона якнайкраще реалізує філософію людиноцентризму, що ґрунтується на присутніх ідеях гуманізму (С. Ніколаєнко, І. Зязюн, В. Кремень). У її контексті особливої значущості набуває принцип студентоцентризму.

Більшість науковців (О. Заблоцька, І. Ніколаєва, Т. Міщенко, Н. Стадник, А. Ільченко) зазначають, що студентоцентризоване навчання є результатом докорінної трансформації освітнього середовища для всіх учасників освітнього процесу. Традиційна система вищої освіти ґрунтувалася на передачі готового знання від педагога до здобувача освіти, за таких умов навчальна діяльність студента зводилася до опанування знань, виконання завдань та вирішення проблемних питань за чіткими алгоритмами, розробленими самими викладачами. Сучасна парадигма освіти покликана забезпечити розвиток здатності студента до самоорганізації – як внутрішньої, так і зовнішньої, активізації його позиції щодо побудови індивідуальної освітньої траєкторії, а також розвитку здатності до нестандартного вирішення професійних проблем.

У світовій науці студентоцентризований підхід трактується як надана студентам можливість самостійного вибору освітніх орієнтирів, що ґрунтується

на суб'єктності, активності студента, принципах проблемного навчання (O'Neill G., McMahon T.) [61].

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти» подає таке трактування зазначеного поняття: «підхід до організації освітнього процесу, що передбачає: 1) заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу; 2) створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії; 3) побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу» [17].

Глосарій НАЗЯВО містить таку інтерпретацію студентоцентрованого підходу до навчання: здобувач освіти розглядається як суб'єкт з власними унікальними інтересами, потребами і досвідом, спроможний бути самостійним і відповідальним учасником освітнього процесу [7].

Підсумовуючи сказане можна дійти висновку, реалізація студентоцентрованого навчання передбачає:

- взаємну повагу учасників освітнього процесу, що забезпечує задоволення актуальних потреб студентів, уможливує формування їхніх індивідуальних навчальних траєкторій;
- урізноманітнення способів викладання навчального матеріалу, що стимулює позитивну мотивацію студентів до навчально-професійної діяльності;
- уміле впровадження викладачами інноваційних методів навчання;
- систематичне оцінювання здобувачами освіти й коригування викладачами способів викладання навчального матеріалу та застосовуваних педагогічних методів;
- розвиток самостійності студента, стимулювання прийняття відповідальності за якість навчання;
- наставництво й супровід з боку педагога;
- налагодження конструктивної взаємодії викладача й студента.

Здійснене узагальнення є підставою для висновку, що принцип студентоцентризму в освітній діяльності побудований на діалогічній основі, це дає студентові можливість набувати практичного досвіду конструктивної взаємодії з викладачем, можливість його рівнятися на взірець педагогічного стилю спілкування викладачів, ураховувати в комунікативній взаємодії позицію іншого, розвивати емпатійність як важливу для освітнього процесу особистісну здатність, розуміти значущість зворотного зв'язку в процесі спілкування: адже саме оцінка студента стає важливим критерієм ефективності впроваджуваних викладачем методів та форм роботи. Таким чином, реалізація принципу студентоцентрованого навчання дає змогу розвивати здобувачам вищої освіти комунікативну компетентність.

Детальніше увагу звернемо на реалізацію зазначеного принципу в НУБіП України. Застосовування емпіричного методу вивчення документації та результатів педагогічної діяльності дало змогу дослідити модель освітнього простору НУБіП України. У «Положенні про організацію освітнього процесу в Національному університеті біоресурсів і природокористування України» зазначені принципи освітнього процесу, що реалізуються в університеті, до них віднесені такі: відкритості; доступності; єдності і наступності освітнього процесу; безперервності; науковості; гнучкості і прогностичності; гуманізму, демократизму та пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; національної спрямованості; міжнародної інтеграції [43].

Зазначені принципи відповідають студентоцентрованому підходу до організації освітнього простору університету: студенти мають змогу ознайомлюватися з документацією, що висвітлює зміст навчально-професійної діяльності (принцип відкритості), освітнє середовище є доступним (принцип доступності) – це значною мірою сприяє розвитку довіри до університету як освітньої інституції, а також до педагогів як суб'єктів освітнього закладу, що є важливим у процесі розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців у галузі професійної освіти. Учасники зазначеного освітнього середовища матимуть здатність з довірою ставитися й до своїх майбутніх

вихованців, екстраполюючи отриманий досвід на власну професійну педагогічну діяльність.

Університет орієнтується на потреби студента (принципи єдності і наступності освітнього процесу; безперервності) – студент у повній мірі задовольняє свої освітні потреби, стимулюється його прагнення до постійного самовдосконалення, саморозвитку, що є важливим умінням у структурі комунікативної компетентності.

Здобувачі освіти мають змогу отримувати ґрунтовні фахові знання (принцип науковості), що є обов'язковим компонентом структури комунікативної компетентності студентів. А принципи гнучкості й прогностичності засвідчують варіативність змісту освітнього процесу, можливість урахування зворотного зв'язку студентів – їхніх пропозицій, зауважень, потреб. Реалізація такого принципу націлює майбутніх педагогів на прийняття відповідальності за якість освітнього процесу, дає змогу розвивати здатність критичного мислення, прогностичності, самостійності та нестандартного підходу до розв'язання складних комунікативних проблем. Студенти переймають ціннісне ставлення до особистості іншого в педагогічному спілкуванні, організації освітнього процесу.

Розвиткові здатності ставати на позицію здобувача освіти, розуміти його запити, стимулювати ініціативність у взаємодії з іншими сприяє принцип гуманізму, демократизму та пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; національної спрямованості. А отже студенти мають змогу набувати умінь роботи в команді, будучи членами студентських організацій, входячи (або делегуючи своїх представників) до вчених рад структурних підрозділів, що забезпечує розвиток психічної стійкості здобувача, його відкритість до діалогу, здатність пояснювати свою думку, відстоювати власну позицію, застосовувати методи ефективного переконання іншого.

Принцип міжнародної інтеграції сприяє забезпеченню формування іншомовної компетентності студента, розвиток його можливостей налагоджувати полікультурний діалог, взаємодіяти в багатогранному

глобальному світі, легко спілкуючись із однолітками із застосуванням новітніх інформаційних технологій. Це у свою чергу сприяє розвитку світоглядних позицій студента, підвищенню його комунікативної культури, розвитку соціальної компетентності.

Серед завдань освітнього процесу окремо наголошено на індивідуалізація та диференціація навчання обдарованої молоді, створення можливостей для реалізації пошуку здобувачами вищої освіти індивідуальної освітньої траєкторії. Це підтверджує задекларовані принципи, дає підстави для висновку про те, що студенти університету мають можливість розвивати комунікативну компетентність не лише у межах цього освітнього закладу, а й використовувати ресурс столичного регіону, що дає широкі можливості для реалізації потреб в особистісному розвитку та розвитку комунікативної компетентності зокрема.

Також окремо в положенні вписаний порядок формування та вибору здобувачами вищої освіти вибіркових дисциплін освітніх програм, що дає змогу студентів орієнтуватися на власні потреби, здійснювати самооцінку власних знань та вмінь, а відтак свідомо обирати ті курси, що забезпечують як розвиток професійної компетентності, так і підвищення рівня комунікативної компетентності (орієнтуючись на запропоновані в робочих програмах викладачами освітні технології, методи, завдання тощо).

Студенти ознайомлюються із переліком дисциплін на сайтах університету, що сприяє розвитку їх уміння здійснювати пошук необхідної інформації, аналізувати текстовий контент, співвідносити пропозицію з власними запитами, ухвалювати рішення про вибір, приймати відповідальність за ухвалені рішення. Також вони мають змогу проаналізувати розміщені на сайтах кафедри силабуси навчальних дисциплін, робочі програми.

Систематичне ознайомлення із зазначеною документацією розвиває здатність студента не лише аналізувати зміст, але й орієнтуватися в структурі, синтезувати модель, технологію навчальної взаємодії яку пропонує викладач, розвивати прогностичні вміння, таким чином розвивається й комунікативна

компетентність як інтегральна компетентність майбутнього педагога, що входить до структури інших професійних компетентностей.

Освітній процес реалізується в університеті у формах:

- навчальні заняття;
- самостійна робота;
- практична підготовка;
- контрольні заходи.

Основні види навчальних занять є: лекція; лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття; консультація. Усі зазначені форми та види є важливими в процесі розвитку комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти.

Для реалізації завдань магістерського дослідження здійснено аналіз освітньо-професійної програми зі спеціальності 015.37 «Професійна освіта» («Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології»). Аналіз профілю програми, зокрема 5 розділу – «Викладання та оцінювання» дає змогу вибудувати модель розвитку комунікативної компетентності здобувачів освіти зазначеної освітньої програми (див. рис. 1).

Детальний аналіз можливостей розвитку компоненти комунікативної компетентності здобувачів освітньої програми подано в таблиці 3.

Таблиця 3

Забезпечення розвитку компонентів комунікативної компетентності студентів, які навчаються за програмою «Професійна освіта»

Компонент комунікативної компетентності	Компетентність, до якої входить комунікативної компетентності	Освітній компонент, що забезпечує
Рівень міжособистісної комунікації	ЗК 03. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.	ОКУ 1. Етнокультурологія

	<p>ЗК 04. Здатність спілкуватися іноземною мовою.</p>	<p>ОКУ 3. Іноземна мова ОКУ 5. Латинська мова</p>
<p>Рівень індивідуально-психологічної комунікації</p>	<p>ЗК 08. Здатність працювати в команді та діяти з позиції лідера.</p> <p>ЗК 09. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.</p>	<p>ОК2. Психологія ОК 3. Вікова педагогіка ОК 4. Загальна та професійна педагогіка ОК 5. Організація виховної роботи у закладі освіти ОК 7. Основи педагогічної майстерності ОК 10. Вступ до спеціальності ОК 14. Лідерство та адміністрування ОК 15. Навчальна педагогічна практика ОКУ 1. Етнокультурологія ОК 11. Історія педагогіки ОК 13. Історія педагогіки</p>

	ЗК 11. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем	
Рівень професійно орієнтованої комунікації	СК 2. Здатність забезпечити формування у здобувачів освіти цінностей громадянськості і демократії.	ОКУ 4 Правова культура особистості ОК 4. Загальна та професійна педагогіка ОК 11. Історія педагогіки ОК 13. Історія педагогіки
	СК 3. Здатність керувати навчальними/розвивальними проектами.	ОК 5. Організація виховної роботи у закладі освіти
	СК 4. Здатність спрямовувати здобувачів освіти на прогрес і досягнення.	ОК2. Психологія ОК 3. Вікова педагогіка ОК 5. Організація виховної роботи у закладі освіти
		ОК 7. Основи педагогічної майстерності ОК 9. Інноваційні технології в освіті
		ОК 10. Вступ до спеціальності ОК 14. Лідерство та адміністрування
		ОК 15. Навчальна педагогічна практика ОК 9. Інноваційні

<p>СК 5. Здатність використовувати інформаційні технології та спеціалізоване програмне забезпечення та інтегрувати їх в освітнє середовище.</p>	<p>Здатність використовувати сучасні інформаційні технології та спеціалізоване програмне забезпечення та інтегрувати їх в освітнє середовище.</p>	<p>технології в освіті ОК 12. Технології викладання фахових дисциплін ОК 15. Навчальна педагогічна практика ОК 4. Загальна та професійна педагогіка ОК 5. Організація виховної роботи у закладі освіти ОК 7. Основи педагогічної майстерності ОК 9. Інноваційні технології в освіті ОК 12. Технології викладання фахових дисциплін ОК 15. Навчальна педагогічна практика</p>
<p>Прогностичні вміння, уміння програмувати, моделювати</p>	<p>СК 7. Здатність аналізувати ефективність проектних рішень, пов'язаних з підбором, експлуатацією, удосконаленням, модернізацією технологічного обладнання та устаткування щодо виробництва і переробки продуктів</p>	<p>ОК 16. Виробнича технологічна практика ОК 17. Виробнича педагогічна практика (переддипломна) Практика</p>

<p>сільського господарства.</p> <p>СК 9. Здатність здійснювати професійну діяльність з дотриманням</p>	<p>законотворчості, стандартів освіти та внутрішніх нормативних документів закладу освіти.</p>	<p>ОК 8. Законодавча база управління закладами освіти</p>
<p>законотворчості, стандартів освіти та внутрішніх нормативних документів закладу освіти.</p>	<p>законотворчості, стандартів освіти та внутрішніх нормативних документів закладу освіти.</p>	<p>ОК 12. Технології викладання фахових дисциплін</p>

Здійснений аналіз освітньо-професійної програми дає змогу дійти висновку: методологічне підґрунтя реалізації освітнього процесу в НУБІП України – студентоцентризований підхід, педагогічні технології – особистісно орієнтована, змістова наповнення – освітні компоненти гарантують розвиток комунікативної компетентності студентів. Жоден із рівнів комунікативної компетентності не забезпечується одним освітнім компонентом, що є свідченням усвідомлення колективом кафедри педагогіки – зокрема проектною групою у складі О. В. Васюк, Р.В. Сопівник, І.М. Буцик, О.В. Єресько, О.В. Кучай, О.М. Гончарук – важливості комунікативної компетентності як базису формування фахових компетентностей, загального становлення та розвитку педагогічної майстерності майбутніх фахівців професійної освіти..

НУБІП України

НУБІП України

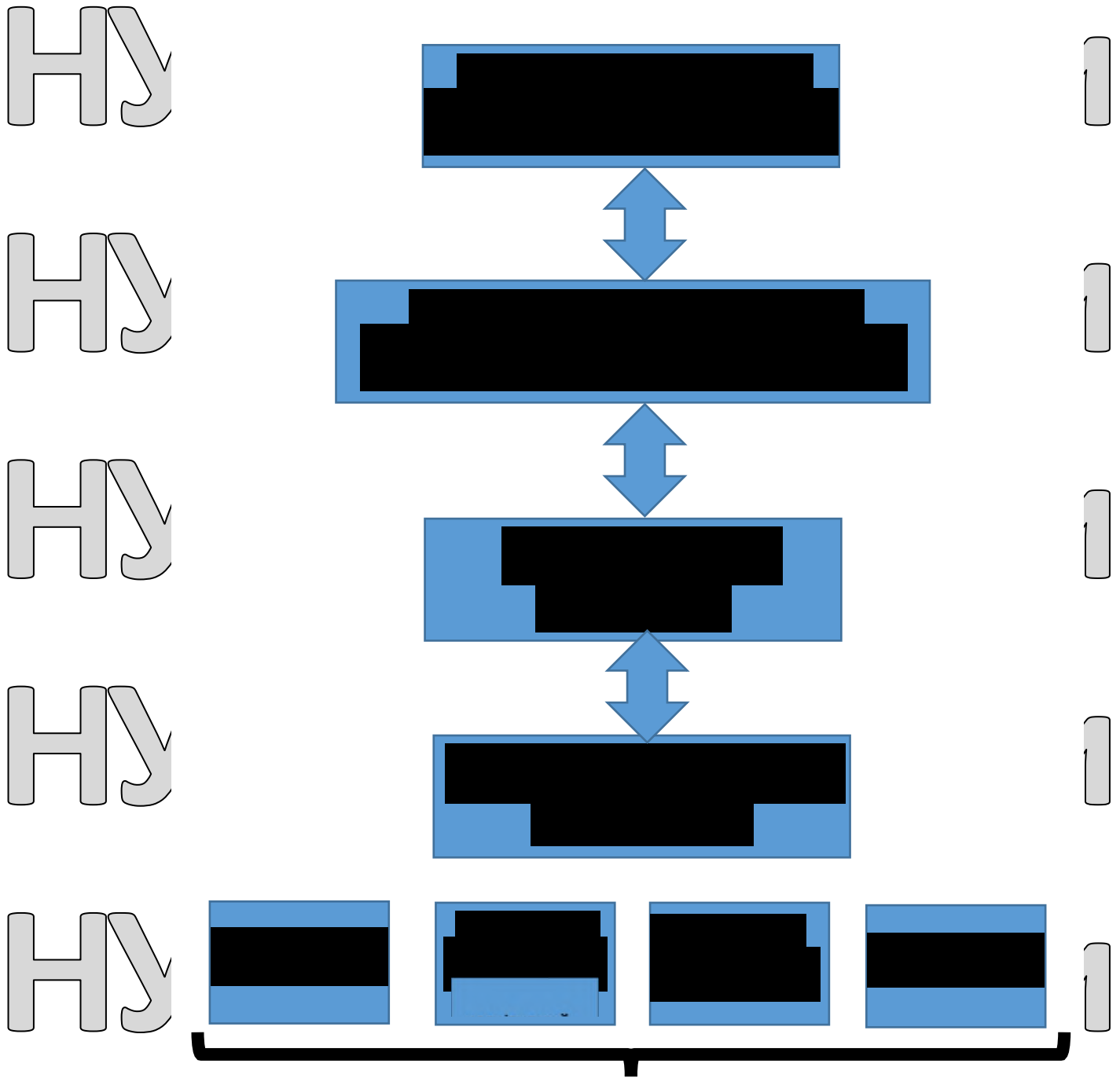

Рис. 1. Модель формування комунікативної компетентності студентів здобувачів освітньої програми «Професійна освіта».

Аналіз робочих програм дисциплін, які викладаються в межах освітньої програми «Професійна освіта» дають підстави стверджувати, що задекларована особистісно орієнтована освітня технологія в інтеграції з інтерактивною в

повній мірі реалізуються педагогами. Так, ми виокремили саме ті методи, що сприяють розвитку комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти:

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

- проблемна лекція, лекція-прес-конференція, лекція із задалегідь запланованими помилками;
- бесіда, розповідь, семінар, пояснення;
- робота з навчальними посібниками, підручниками, науковими статтями, монографіями (аналіз навчального матеріалу у процесі виконання самостійної роботи з подальшим узагальненням та систематизацією, розробкою схем і таблиць).

II. Методи стимулювання інтересу до навчання:

- навчальні дискусії;
- створення ситуації пізнавальної новизни;
- створення ситуації зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо);
- тренінгові вправи;
- моделювання;
- мозковий штурм;
- кейс-метод;
- вирішення професійних ситуацій;
- робота в парах.

Що є підтвердженням можливості здобувачів освіти розвивати власну комунікативну компетентність.

Отже, організація освітнього середовища в НУБіП України відбувається на підґрунті студентоцентрованого навчання, що задекларовано (в описовій формі) в «Положенні про організацію освітнього процесу в НУБіП України», концепції освітньої програми «Професійна освіта», реалізується в професійній діяльності команди педагогів, що забезпечує викладання освітніх компонентів програми та безпосередній комунікації професорсько-викладацького складу випускової кафедри, кафедр, що забезпечують викладання загальноосвітніх дисциплін, управлінською командою університету. Основною освітньою

технологією, що забезпечує розвиток комунікативної компетентності здобувачів освіти є особистісно орієнтована в інтеграції з інтерактивною, освітні компоненти програми «Професійна освіта» забезпечують розвиток усіх рівнів та компонентів комунікативної компетентності майбутніх фахівців галузі професійної освіти. Система методів навчання забезпечує потребу студентів у формуванні ґрунтовних фундаментальних знань як із фаху, так і тих, що становлять змістове наповнення когнітивного компоненту комунікативної компетентності, сприяють формуванню конструктивного комунікативного професійного досвіду.

2.2. Методи та форми виховної роботи в НУБіП України, що сприяють розвитку комунікативної компетентності студентів

Цілісна модель реалізації розвитку комунікативної компетентності передбачає врахування важливості виховної роботи в розвитку зазначеної властивості особистості. З метою виконання завдань, поставлених нами в магістерській роботі, ми проаналізували зміст і напрями виховного процесу, що запроваджується в Національному університеті біоресурсів і природокористування України. Відповідно до Програми виховання студента «Фахівець, громадянин, патріот» [32], змістовий компонент виховного процесу становить система цінностей: валео-екологічних, особистісних, родинних, громадянських, національних, загальнолюдських (вічних). Таке ціннісне підґрунтя засвідчує системне й цілеспрямоване спонукання студента до спілкування з іншими на засадах загальнолюдської моральності. Така виховна концепція саму особистість розглядає як носія ціннісних сенсів, ціннісних ставлень, що дає змогу здобувачеві освіти формувати толерантне ставлення до співрозмовника, розуміння його як унікальної індивідуальної системи, як важливого та необхідного суб'єкта конструктивної взаємодії. Усе зазначене засвідчує, що емпатійність є тією рисою, яка плететься в зазначеному

освітньому середовищі, тому студент орієнтується саме на діалогічну гуманістичну парадигму професійного спілкування.

Суб'єктом виховного процесу НУБіП є і студенти, і педагог. Однак важлива система обов'язків покладається на інститут кураторства. Серед функцій, які виконує наставник академічної групи, провідне значення посідають: інформаційно-комунікативна, ціннісно-орієнтаційна, «взірця для наслідування». А отже, у процесі взаємодії з куратором студент має змогу ідентифікувати себе з професіоналом, здійснити самооцінку та самоаналіз власних комунікативних умінь та якостей, звернутися з питанням чи запитом на консультацію до досвідченого високопрофесійного педагога. Окрім того, куратори стимулюють ініціативу та активність студентів щодо планування системи заходів, складання їх сценарії, обговорення бажаних туристичних маршрутів. Таким чином відбувається навчання в дії – студенти розвивають уміння моделювання, прогнозування поведінкової реакції одногрупників, навчаються враховувати позицію кожного, при можливості реалізувати й свою, якщо вона є слухною.

Особливої уваги заслуговують змістові лінії програми: вони окреслені для кожного курсу, ураховують вікові особливості. З огляду нашого дослідження цікавими є заходи, у яких мають можливість брати участь студенти освітньої програми «Професійна освіта». Так, для першокурсників організовується серія екскурсій, що дає змогу студенту розуміти специфіку освітнього середовища, усвідомити ціннісні орієнтації, а водночас норми й правила взаємодії. Таким чином формується орієнтація студента на відкритість у взаємодії, здатність працювати із колективом. У процесі взаємодії з наставником, деканатом студент розуміє особливості ділової комунікації, навчається орієнтуватися в ситуації, контексті комунікації, набуває досвіду професійної взаємодії. Зазначена система є своєрідною активізуючою підтримкою уже сформованого рівня комунікативної компетентності в межах закладу загальної освіти та сприяння його багатомірному розвитку в освітньому середовищі університету.

Після первинної адаптації студент занурюється в атмосферу студентського безпосереднього спілкування у межах заходу «Студентська республіка». Як ми уже зазначали, імітаційні, рольові ігри є одним із найкращих методів розвитку комунікативної компетентності. Зазначений захід дає змогу першокурсникам спостерігати різноманітні комунікативні стратегії взаємодії, проаналізувати моделі ефективного переконання, які вже сформували у своєму спілкуванні здобувачі старших курсів, мають змогу позмагатися – з метою адекватної оцінки власних комунікативних здібностей, виявити можливі бар'єри що виникають у процесі комунікації з однолітками, розвинути здатність аналізувати стратегію й тактику проведення дебатів, дискусій.

Не менш важливим є й уміння формувати та представляти концепцію як власного особистісного розвитку, так і модель розвитку всієї студентської організації. Участь у таких акціях сприяє формуванню лідерської позиції здобувача вищої освіти в міжособистісному спілкуванні, розвиває стратегічність мислення, здатність до цілепокладання, що є важливими комунікативними навичками майбутніх педагогів.

Відповідно до Положення про старосту академічної групи, уже після першого місяця взаємодії студенти можуть обирати лідера групи. Участь у чесній конкуренції розвиває психологічно стійкість студентів, формує толерантність до ситуації невизначеності, розвиває вміння організовувати, координувати власну діяльність та діяльність групи. Таємне голосування створює атмосферу довіри, відсутності жодного зовнішнього тиску на процес обрання старости, водночас закріплює демократичні цінності, важливі для майбутнього викладача як громадянина, що є виразником суспільної думки, так і фахівця, здатного формувати, розвивати, підтримувати такі ж цінності у своїх майбутніх вихованцях.

Якщо подати модель формування комунікативної компетентності у межах виховного процесу НУБіП України, то її схематично можна подати у вигляді графа (рис. 2).

Таким чином, можна констатувати що в освітньо-виховному процесі НУБіП України склалися ефективні умови розвитку комунікативної компетентності. До них можна зарахувати:

- створення позитивної мотивації залучення до взаємодії шляхом активації та підтримки попереднього комунікативного досвіду, зацікавленістю новими незвичними для попереднього етапу взаємодії заходів, акцій;

- розширення комунікативних знань та розвиток навичок шляхом безпосередньої участі в міжособистісній взаємодії різновікових груп, виконання нових видів діяльності, безпосередньо пов'язаних із майбутньою професійною комунікацією;

- занурення в діалогову комунікативну діяльність шляхом участі здобувачів освіти в колективах академічних груп;

- створення адекватного образу «Я» шляхом рефлексії досвіду взаємодії, участі у вирішенні проблемних завдань для груп, міжгрупових змагань (пісенні баталії, конкурс на кращу академічну групу тощо);

- урахування психологічних вікових особливостей студентів;

- наявність педагогів з високим рівнем розвитку педагогічної культури.

НУБіП України

НУБіП України

НУБіП України

НУБІП України

НУБІП

НУБІП

НУБІП України

Рис. 2. Розвиток структурних елементів комунікативної компетентності засобами виховного впливу

НУБІП

Неабиякого значення набуває гурткова робота студентів. Так, студенти мають нагоду вибору: в університеті існують наукові гуртки, що створюють умови для розвитку дослідницької, а зокрема й комунікативної компетентності. Для висунення гіпотез, опанування інновацій потрібен не лише високий інтелект, а вміння доречно, зрозуміло, чітко, правильно висловлювати свою думку, здатність аналізувати значний за обсягом контент наукового матеріалу.

НУБІП

Особливою уваги заслуговує робота наукового гуртка «Педагогіка й сьогодні».

НУБІП

Загальновідомим є той факт, що одним із найскладніших етапів для студентів є створення наукових доповідей на тему здійснених наукових

досліджень. Здобувачеві освіти складно узагальнювати, стискувати матеріал, класифікувати ключові слова та мовленнєву (словесну) надмірність. Заняття в науковому гуртку дають змогу студентам раціонально використовувати час,

адже взаємодія з іншими здобувачами та досвідченим педагогом дають можливість коректно сформулювати проблему, визначити предмет, мету доповіді, спланувати послідовність дій щодо моделювання аудиторії, урахування її установок тощо.

Заняття в гуртках сприяють формуванню інформаційної компетентності та культури інформаційної гігієни, адже дають змогу студентам сформувати уявлення про наукометричні бази даних, фахові інтернет-видання, сайти наукових та громадських організацій (як вітчизняних, так і світових). Саме набуття такого досвіду в гуртках убезпечує в подальшому студентів від гаяння часу над обширом інформації, що не має ніякого достовірного значення. Окрім того формується здатність класифікації наукових джерел: від більш важливих до другорядних, незначущих.

Оцінюючи в колективній групі наукові тексти студенти легко формують уміння розуміння авторської позиції, водночас вони висловлюють власне ставлення до гіпотез, припущень автора, навчаються виокремлювати суперечності у висловлюваннях, спростовувати тези тощо. У груповій роботі студенти легше набувають вміння складати план доповіді, продумувати логіку викладу матеріалу.

Аналізуючи виступи інших, озвучуючи власні доповіді, студенти опановують поняття цілісності висловлювання, єдності форми й змісту, легко визначають порушення логіки викладу. Під керівництвом педагога, а також під вагою колективної думки здобувачі освіти виробляють уміння редагувати текст, коригувати свої думки, опановувати хвилювання при виголошенні доповіді. Отже, окрім розвитку важливої для професійної діяльності дослідницької компетентності, студенти формують ще й уміння працювати з науковими джерельними базами, формувати концепцію власної наукової

доповіді, виступувати їх на студентських конференціях, семінарах, круглих столах.

Як зазначається в програмі виховання студентів НУБіП України, у процесі становлення особистості майбутнього фахівця важливе значення посідає кафедра культурології. Науково-педагогічні працівники зазначеного структурного підрозділу пропонують студентам участь у народному самодіяльному театрі «Березіль» (керівник Н. Тітенко). Акторами цього театру є студенти НУБіП України.

Варто наголосити, що з погляду педагогіки, участь у мистецьких гуртках розвиває не лише креативність здобувачів вищої освіти. За своєю природою театралізована діяльність є синтетичною. А отже, саме участь у театральному дійстві може дати змогу студентові розвивати свої психологічні якості, забезпечувати емоційний розвиток. Уже загально відомо, що змістовне дозвілля дає нагоду студентам для емоційної розрядки, сприяють виходу зі стресового стану, підтримують загальний рівень психічного благополуччя. Театральний вид діяльності є унікальною цариною для реалізації творчої активності здобувачів освіти. Набути в процесі гри на сцені уміння володіти голосом, виразного виконання творів знадобляться майбутнім фахівцям галузі професійної освіти в професійній діяльності.

У процесі опанування акторської ролі студенти навчаються й реалізації змістового наповнення соціальних ролей у міжособистісній взаємодії. У процесі відтворення театального дійства вони опановують здатність правильно висловлювати свої думки, проявляти почуття, переживання, ставлення, одним словом проявляти свою особистість у процесі міжособистісного спілкування.

Вивчаючи напам'ять монологи та діалоги, майбутні фахівці поповнюють свій словниковий запас. Окрім того, у процесі взаємодії зі студентами інших факультетів, інших спеціальностей вони розширюють соціальні зв'язки, збільшується їхнє комунікативне поле, відбувається органічне засвоєння норм і правил етикету, студенти також розвивають естетичні почуття.

Досвідчені майстри сцени залучають своїх підопічних до виконання вправ, що розширюють палітру невербальних засобів спілкування студентів. Вони більш усвідомлено починають вживати жести, вони втрачають стереотипність, добре розвивають міміку та пантоміміку, що сприяє не лише активізації невербальної активності самого студента, а й умінню правильно декодувати невербальне повідомлення співрозмовника, не припускати прикрих помилок щодо приписування йому хибних мотивів.

Також студенти опановують прийоми релаксації, які можна використовувати для зняття м'язової чи нервової напруги й у повсякденному спілкуванні. Часто беручи участь у виставах, студент при звичається до аудиторії, він не боїться здійснювати комунікативний процес за присутності іншого, звичайною для нього стає природна манера взаємодії, внутрішня розкутість у спілкуванні.

Отже, побудова виховного процесу на засадах ціннісних сенсів гарантує системне й цілеспрямоване спонукання студента до спілкування з іншими на засадах загальнолюдської моральності. Колективу університету вдалося сформувати ефективні умови розвитку комунікативної компетентності в позааудиторній діяльності студентів.

2.3. Методичні рекомендації щодо розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців спеціальності «Професійна освіта»

НУБіП України

Розвиток комунікативної компетентності здобувачів освітньої програми «Професійна освіта» ми здійснювали шляхом проведення навчально-методичного семінару «Розвиток комунікативної компетентності».

Актуальність зазначеної форми організації навчальної діяльності студентів була зумовлена нагальністю потреби розвитку інтегральної комунікативної компетентності студентів як професійно значущої.

Мета: сприяння розвитку рівня комунікативної компетентності студентів освітньої програми «Професійна освіта», збагатити студентів знаннями про методи й форми розвитку комунікативної компетентності, актуалізувати внутрішню мотивацію студентів щодо професійного саморозвитку, самовдосконалення.

Завдання семінару:

1. Розширити уявлення студентів про комунікативну компетентність та її значущість у професійній діяльності майбутнього педагога.
2. Допомогти опанувати ключові поняття, пов'язані з розвитком комунікативної компетентності.
3. Здійснити стимулювальний вплив на мотиваційну сферу студентів, актуалізувати потребу в саморозвитку самовдосконаленні.
4. Розвивати вміння логічного, креативного, критичного мислення.
5. Розвивати вміння студентів правильно, логічно, доступно, зрозуміло висловлювати власні думки, виступати перед аудиторією.
3. Підвищувати педагогічну майстерність майбутніх фахівців сфери професійної освіти.
4. Сприяти виробленню індивідуального педагогічного професійного стилю спілкуванню, що ґрунтується на творчій педагогічній взаємодії.
5. Сприяти формуванню здатності реалізації особистісно орієнтованої технології в навчально-виховному процесі.
6. Розвивати організаторські здібності здобувачів освітньої програми «Професійна освіта».
7. Сприяти формуванню навичок ефективного педагогічного спілкування.

Механізм і тривалість реалізації методичної розробки. Цей семінар є одним із циклу навчальних занять для студентів спеціальності «Професійна освіта». Він є одним із шляхів реалізації створених на базі ІНУБіП України психолого-педагогічних умов розвитку комунікативної компетентності

майбутніх педагогів. Такі заходи необхідно систематично проводити для здобувачів педагогічних спеціальностей.

Очікувані результати:

1. Підвищення рівня розвитку когнітивного компоненту комунікативної компетентності студентів: поглиблення знань про сутність, структуру, значущість та шляхи розвитку комунікативної компетентності.

2. Усвідомлення студентами сучасного рівня розвитку власних комунікативних здібностей.

3. Створення студентами планів особистісного професійного самовдосконалення.

4. Підвищення рівня педагогічної майстерності студентів.

5. Налагодження міжособистісної взаємодії в студентській групі.

6. Підвищення рівня ефективності професійної педагогічної комунікації.

Учасники: студенти академічної групи першого курсу спеціальності «Професійна освіта».

Обладнання: 14 предметів, що використовують педагоги щодня в роботі (для кожної мінігрупи): записник, ручка, коробка олівців, журнал обліку роботи науково-педагогічного працівника, планшет, пульт від мультимедійного проєктора, підручник, пенал, футляр для окулярів, крейда, ганчірка, маркери, стікери, флешка; аркуші А 4, ручки.

Тривалість: 1,5 години.

План навчально-методичного семінару

1. Організаційна частина (15 хвилин).

1.1. Привітання.

1.2. Обговорення та ухвалення правил взаємодії в межах семінару.

1.3. Оголошення мети заняття.

1.4. Обговорення очікувань учасників семінару.

1.5. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності.

1.6. Виконання вправ на формування сприятливого психологічного клімату на семінарі.

2. Інформаційний модуль (20 хвилин).

2.1. Міні-лекція «Значення комунікативної компетентності майбутнього педагога для його успішної професійної діяльності» (10 хвилин).

2.2. Дискусія про необхідність цілеспрямованого плану саморозвитку майбутнього фахівця в галузі професійної освіти (10 хвилин).

3. Практичний модуль. Виконання вправ на розвиток комунікативних, організаторських та професійно значущих умінь (45 хвилин):

3.1. Виконання вправи «Таємна казка» (6 хвилин).

3.2. Інтерактивна гра 14 предметів (6 хвилин).

3.3. Вправа «Млинок скарг» (7 хвилин).

3.4. Вправа «Розподіл героїв казок відповідно до педагогічних позицій» (8 хвилин).

3.5. Вправа «Невдале спілкування» (8 хвилин).

3.6. Вправа «Так, а ще...» (5 хвилин).

3.7. Вправа «Метод сендвіча» (5).

4. Підбивання підсумків (10 хвилин).

4.1. Формулювання методичних рекомендацій щодо розвитку комунікативних здібностей студентів (6 хвилин).

4.2. Обговорення результатів заняття (4 хвилини).

Методичну розробку семінару вміщено в додатку 1.

Здійснений аналіз досвіду формування комунікативної компетентності майбутніх професіоналів у царині професійної освіти, а також проведений семінар дають змогу визначити **методичні рекомендації щодо розвитку комунікативної компетентності майбутніх педагогів:**

1. Розвиток комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти варто організовувати поетапно, розуміючи, що найбільш вагомим чинником, що зумовлюватиме швидкі кількісні та якісні перетворення комунікативних здібностей студентів є їхнє власне бажання самовдосконалюватися. Отож передовсім варто подбати про усвідомлення самими студентами рівня розвитку своєї комунікативної компетентності. З цією метою варто залучити кураторів,

працівників виховного відділу, які б організували можливість самодіагностики перевіреним валідним інструментарієм зазначених якостей студентів.

2. Розвиток комунікативної компетентності потрібно здійснювати за принципом «від простого до складнішого». Саме тому перший етап повинен передбачати можливість формування знань про комунікативну компетентність, сприяти можливості формування розуміння її значущості для професійної діяльності, уявлення про структуру зазначеної здібності майбутнього педагога.

Із цією метою варто організовувати навчально-методичні семінари для першокурсників, які сприяють розвитку базових умінь студентів, що забезпечують можливість продукування педагогічних комунікацій, а саме:

- умінь систематизувати, структурувати, класифікувати, передавати та узагальнювати інформацію щодо формування та використання ресурсів освітнього середовища;

- прогностичних умінь – здатності передбачати результати власної комунікативної поведінки, знати свої домінуючі поведінкові стратегії, а також стилі спілкування інших учасників педагогічної взаємодії;

- організаторських – умінь коригувати за потреби власні комунікативні прояви, опановувати свій емоційний стан, впливати на поведінку та ставлення співрозмовників.

Проведення навчально-методичних семінарів дає змогу науково-педагогічним працівникам забезпечити активну позицію здобувачів освіти в процесі спілкування. Виконуючи передбачені інтерактивні вправи, беручи участь у рольових іграх, дискусіях, студенти висловлюють свої думки, навчаються правильно виражати свої емоції, почуття, переживання, добирати ефективну аргументацію для доведення власної позиції, обстоювання своєї думки. Саме на семінарі відтворюється та атмосфера спілкування, яка супроводжуватиме майбутнього педагога в професійній діяльності.

Участь у зазначеному виді організації навчально-професійної діяльності дасть змогу студентам сформулювати мету власного саморозвитку, сприятиме

набуттю ними комунікативного позитивного досвіду, наближує їх до реальних умов педагогічної взаємодії.

Ще однією важливою особливістю навчально-методичного семінару є те, що знання мають змогу студенти формувати з позиції рівний – рівному, адже висновків про важливі особистісні якості, які потрібні викладачеві, стратегії поведінки з учнями вони роблять самостійно, на підрунті рефлексії тих ситуацій, що пропонуються досвідченим викладачем.

Групова форма взаємодії сприятиме відтворенню атмосфери групової взаємодії, у якій традиційно знаходитимуться їхні вихованці, вона сприяє розвитку емпатії, виробленню вміння активного слухання, налагодженню конструктивної взаємодії з іншими.

На цих заняттях студенти мають можливість працювати в парах, мікрогрупах, вільної участі в загально групових дискусіях та обговореннях.

Тим самим відтворюючи більшість ситуацій щоденної комунікації педагога на робочому місці.

Для вправління студентам необхідно підбирати завдання, що розвивають їхнє вміння застосування не лише вербальних, а й невербальних засобів, вправи повинні сприяти розвитку як усного, так і писемного мовлення, стимулювати потребу в пошуку додаткової важливої інформації, її аналізу, валідації, систематизації.

Підвищенню ефективності подібних семінарів сприяє застосування мультимедійних технологій. Застосування можливостей мультимедійного проєктора створює ефект візуалізації, підвищення рівня сприймання аналізованих ситуацій як реальних. Спонукає самих студентів опановувати інформаційно-комунікативні засоби навчання, як такі, що підвищують мотивацію навчально-пізнавальної діяльності студентів.

3. На другому етапі варто зосередити увагу на розвитку операціональної складової комунікативної компетентності (конативного компоненту). Зокрема звернути увагу на розвиток можливості мати більше групових взаємодій як на заняттях навчально-методичного семінару, так і на аудиторних заняттях –

лекційних, практичних, семінарських – освітньої програми «Професійна освіта».

Важливим для реалізації мети розвитку комунікативної компетентності в межах навчальних занять є впровадження особистісно орієнтованої технології

навчання, що передбачає можливість створення ситуативних професійних задач, на розв'язання яких спрямовуватиметься активність студентів. До них можна віднести:

- мотиваційні ситуативні задачі – сприяють формуванню стійкого інтересу студентів до навчальної діяльності, формують мотивацію успішності здобувачів програми «Професійна освіта»;

- дискусійно-педагогічні ситуативні задачі, орієнтовані на розвиток здатності добирати логічні, достовірні, актуальні для аудиторії аргументи, розвивають усне мовлення студентів, здатність висловлюватися доречно, точно, зрозуміло формулювати власні думки;

- творчо-рефлексивні ситуативні завдання, орієнтовані на самоаналіз рівня розвитку рефлексивності мислення, здатності піднятися над ситуацією, мислити та діяти проактивно;

- гностико-евристичні ситуативні задачі – для розвитку критичного мислення, подолання невизначеності ситуації, продукування нових нестереотипних альтернатив вирішення професійно важливих проблем.

4. У навчальному процесі гармонійно поєднувати класичні педагогічні методи з інтерактивними. Найбільш доцільними, на нашу думку серед них є:

евристичні бесіди, рольові гри, інтерактивні вправи, аналіз професійних ситуацій, мозковий штурм, метод проєктів, кейс-метод та інші. Розширювати можливості лекційного заняття шляхом проведення проблемних лекцій.

Залучати студентів до участі в обговоренні та удосконалення освітньої програми, за якою вони навчаються, з метою формування вміння конструктивно критикувати, правильно реагувати на конструктивну критику, пошуку шляхів постійного й систематичного самовдосконалення, розвитку

педагогічної майстерності (зокрема й комунікативної компетентності як її складової).

Організовувати та проводити круглі столи, присвячені захисту практик майбутніх педагогів, стимулювати висвітлювати результати практичної підготовки та науково-дослідницької роботи у доповідях на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, студентських конгресах тощо.

5. Активно залучати студентів до діяльності студентської організації. Сприяти їх участі у дебатах, конкурсах, вікторинах, квестах, тренінгах. Усіляко підтримувати можливість проведення ділової гри «Вибори» в академічних студентських групах, а також «Студентської республіки» в межах усього освітнього закладу. Гарантувати студентам можливість самостійної організації та проведення студентських вечірок, свят, флешмобів тощо.

6. Стимулювати заняття студентів в мистецьких хорових колективах, студіях, аматорських театральних колективах з метою формування правильної дикції, сценічного мовлення, уміння застосування технік саморегуляції емоційних станів у професійній педагогічній діяльності, ефективної взаємодії з численною аудиторією.

У підсумку зазначимо: реалізація зазначених методичних рекомендацій дасть змогу науково-педагогічним працівникам швидко й ефективно налагодити процес розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти.

Такі результати є свідченням ефективності педагогічних умов, створених працівниками кафедри для розвитку комунікативних здібностей студентів, а також позитивного впливу чинників освітнього середовища.

Висновки до розділу II

1. Організація освітнього середовища в НУБіП України відбувається на підрунті студентоцентрованого навчання. Основною освітньою технологією, що забезпечує розвиток комунікативної компетентності здобувачів освіти, є особистісно орієнтована в інтеграції з інтерактивною, освітні компоненти програми «Професійна освіта» забезпечують розвиток усіх рівнів та компонентів комунікативної компетентності майбутніх фахівців галузі професійної освіти. Система методів навчання забезпечує потребу студентів у формуванні ґрунтовних фундаментальних знань як із фаху, так і тих, що становлять змістове наповнення когнітивного компоненту комунікативної компетентності.

2. Побудова виховного процесу на засадах ціннісних сенсів гарантує системне й цілеспрямоване спонукання студента до спілкування з іншими на засадах загальнолюдської моральності, що є особливо важливим для педагогічної професії.

3. У результаті здійсненого дослідження ми підтвердили сформованість педагогічних умов для розвитку комунікативної компетентності здобувачів освітньої програми «Професійна освіта» у межах виховного процесу:

- створення позитивної мотивації залучення до взаємодії шляхом активації та підтримки попереднього комунікативного досвіду, зацікавленості новими незвичними для попереднього етапу взаємодії заходів, акцій;
- розширення комунікативних знань та розвиток навичок шляхом безпосередньої участі в міжособистісній взаємодії різновікових груп, виконання нових видів діяльності, безпосередньо пов'язаних із майбутньою професійною комунікацією;
- занурення в діалогову комунікативну діяльність шляхом участі здобувачів освіти в колективах академічних груп;

• створення адекватного образу «Я» шляхом рефлексії досвіду взаємодії, участі у вирішенні проблемних завдань для груп, міжгрупових змаганнях (ігрові баталії, конкурс на кращу академічну групу тощо);

- урахування психологічних вікових особливостей студентів;

• наявність педагогів з високим рівнем розвитку педагогічної культури.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

1. У магістерській роботі ми здійснили теоретичний аналіз проблеми розвитку комунікативної компетентності особистості. Ми з'ясували, що комунікативна компетентність – це психологічна характеристика людини як особистості, що проявляється у здатності налагоджувати й підтримувати необхідні контакти з людьми в процесі спілкування. Вона є інтегральною компетентністю особистості; комунікативна компетентність детермінує розвиток особистості, є підґрунтям її професійного становлення.

Комунікативна компетентність є складним системним утворенням. Її структуру становлять комунікативні знання, комунікативні вміння, комунікативні здібності, система мотивів комунікативної діяльності особистості, особистісні особливості та якості особистості, що зумовлюють ефективність міжособистісної комунікації та взаємодії.

Комунікативна компетентність має інтегруюче значення для окремих компетентностей, які притаманні суб'єкту професійної освіти. Її особливе значення в педагогічній професії полягає в ролі педагога у розвитку наукової, матеріальної та духовної культури суспільства. Комунікативна компетентність у межах педагогічної діяльності є тією якістю, що зумовлює загальний розвиток професійної культури педагога.

Розвиток комунікативної компетентності пов'язаний зі змінами, переходом особистості від низького до вищих рівнів володіння комунікативними знаннями, уміннями, ускладненням психічної організації особистості. Особистісно орієнтована технологія навчання є найбільш адекватною цілям та завданням сучасного розвитку освіти (зокрема й для розвитку комунікативної компетентності).

2. Ми проаналізували педагогічний досвід, документацію та результати педагогічної діяльності викладачів освітньої програми «Професійна освіта». У результаті виявили такі особливості розвитку комунікативної компетентності студентів: 1) організація освітнього середовища в НУБІП України відбувається на підґрунті студентоцентрованого навчання; 2) основною освітньою

технологією, що забезпечує розвиток комунікативної компетентності здобувачів освіти, є особистісно орієнтована в інтеграції з інтерактивною; 3) освітні компоненти програми «Професійна освіта» забезпечують розвиток усіх

рівнів та компонентів комунікативної компетентності майбутніх фахівців галузі професійної освіти; 4) система методів навчання забезпечує потребу студентів у

формуванні ґрунтовних знань, що становлять змістове наповнення когнітивного компоненту комунікативної компетентності; 5) побудова

виховного процесу на засадах ціннісних сенсів гарантує системне й цілеспрямоване спонукання студента до спілкування з іншими на засадах

загальнолюдської моральності, що є особливо важливим для педагогічної професії.

3. Ми розробили методичні рекомендації для поетапного розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти.

Реалізація запропонованих рекомендацій дасть змогу науково-педагогічним працівникам швидко й ефективно налагодити процес розвитку когнітивної, комунікативної, афективної компонент комунікативної компетентності.

Такі результати є свідченням ефективності педагогічних умов, створених працівниками кафедри педагогіки НУБіП України для розвитку

комунікативних здібностей студентів, а також позитивного впливу чинників освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б.Г. Избранные труды по психологии. Том 2. Развитие и воспитание личности. Под ред. Логиновой Н.А. Отв. ред. и сост. Коростылева Л. А., Никифоров Г. С. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2007. 549 с.

2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. Москва: Педагогика, 1989. 192 с.

3. Большакова І. Зміст навчання: до питання сутності поняття. Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. Випуск 1/2015 (2).
http://visnikped.kdu.edu.ua/statti/2015_1_7-1-15.pdf

4. Вердербер Р., Вердербер К. Психология общения. Санкт-Петербург: Прайм еврознак, 2003. 320 с. (Серия «Главный учебник»)

5. Войтенко Л. М. Теоретические основы развития коммуникативной компетентности в профессиональном становлении будущего психолога. *Гуманизация образования*. № 1. 2011. С. 15-32.

6. Гавриляк Л.Ю. Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. Науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки». 2019. №3. Квітень. С. 71-73.

7. Глосарій НАЗЯВО. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/%D0%93%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B9.pdf>

8. Головань М. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. Вища освіта України. 2008. № 3. С. 22-30. Електронний ресурс: URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/324272272.pdf> (дата звернення 16.09.2021).

9. Гордиенко Т. П., Сиренко М. В. Особенности коммуникативной компетентности педагога дошкольной образовательной организации. *Актуальные исследования*. 2020. №13 (16). С. 67-71. URL: <https://apni.ru/article/1004-osobennosti-kommunikativnoj-kompetentnosti> (дата звернення: 29.01.2021).

10. Дегтярьова Г.С., Руденко Л.А. Теоретичні та методичні основи розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців сфери

обслуговування : навчально-методичний посібник Київ : Педагогічна думка, 2010. 192 с.

11. Дидактика новітньої школи : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Уклад.

І.В. Малафійк. Київ : Слово, 2015. 630 с.

12. Долматова Д.Т. Особистість та рушійні сили розвитку особистості.

URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/vseukrainska-naukovo-praktychna-internet-konferentsiia-psykholohichni-umovy-stanovlennia-osobystosti-u-suchasnomu-suspilstvi/prohrama/6221-osobystist-ta-rushiyni-sily-rozvytku-osobystosti> (дата звернення 14.03.2021).

13. Жуков Ю.М. Тренинг как метод совершенствования

коммуникативной компетентности. Автореферат дис... докт. психол.н. Москва: МГУ им. М.В.Ломоносова. 38 с.

14. Жуков Ю.М., Петровская Л.А., Растяников П.В. Диагностика и

развитие компетентности в общении. -Москва: Изд-во МГУ, 1991. 96 с.

15. Жураковская В. М. Коммуникативная компетентность как

компонент индивидуального опыта личности. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kommunikativnaya-kompetentnost-kak-komponent-individualnogo-opyta-lichnosti> (дата звернення 20.03.2021).

16. Закон України «Про вищу освіту». URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 11.02.2021).

17. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо

вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-20#Text> (дата звернення 21.07.2021)

18. Захарова Т.В., Басалаева Н.В., Казакова С.В., Игнатъева Н.К.,

Киргизова Е.В., Бахор Т.А. Коммуникативная компетентность: понятие, характеристики. Современные проблемы науки и образования. 2015. № 4. ;

URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=20413> (дата звернення: 14.10.2021).

19. Зеер Э.Ф., Сыманюк Э.Э. Психология профессиональных деструкций. Москва: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2005. 240 с.

20. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как регулятивно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с.

21. Зотова И.Н. Коммуникативная компетентность как аспект социализации подростков в условиях информатизации общества. Актуальные социально-психологические проблемы развития личности в образовательном пространстве XXI века. Кисловодск, 2006. 109 с.

22. Изаренков Д.И. Базисные составляющие коммуникативной компетентности и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов. Русский язык за рубежом. 2010. №4. 54-60.

23. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ: К.Є.С., 2004. 112 с.

24. Корніяка О. М. Комунікативна компетентність сучасного фахівця – педагога і психолога. Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: Науково-теоретичний збірник. 2013. № 30. С. 544-551.

25. Корніяка О.М. Особливості розвитку комунікативної компетентності фахівців на різних етапах їх професійного становлення. Психолінгвістика: 36. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2011. Вип. 8. С. 33 - 45.

26. Корніяка О.М. Сучасні підходи до вивчення комунікативної компетентності особистості. Збірник наукових праць КІПУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології. 2009. Випуск 3. С. 180-194.

27. Крючкова О.В. Развитие коммуникативной компетентности с помощью видеотренинга у педагогов и людей с нарушениями слуха. *Актуальные проблемы психологического знания*. Москва: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2006. Вып. 1. С. 101-112.

28. Куницына В.Н., Казаринова Н.В., Пороглыца В.М. Межличностное общение. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 544 с.

29. Купрейченко А.Б. Психология доверия и недоверия. Москва: Изд во «Институт психологии РАН», 2008. 571 с.

30. *Методологія наукових досліджень : навч. посіб.* В. П. Зацерковний, І.В. Тишаєв, В. К. Демидов. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

31. Мирончук Н.М. Застосування методу проєктів у підготовці майбутніх викладачів до самоорганізації в професійній діяльності. Проблеми освіти: зб. наук. праць. Ін-т модернізації змісту освіти МОН України. Житомир: Вид. О.О. Євенок, 2017. Вип. 87. С. 191 – 196.

32. Ніколаєнко С.М., Шинкарук В.Д., Рудень Д.М., Сопівник Р.В., Сопівник І.В., Петрів Г.В., Кушнір А.О., Мойсєєв В.В., Давидова О.П. Програма виховання студента: «Фахівець, громадянин, патріот». Навчально-методичний посібник. Київ: «Ай Си Ес - Актив», 2016. 75 с.

33. Омельченко Л. (2018). Освітнє середовище як чинник розвитку стресостійкості особистості. Теорія і методика професійної освіти, (15). URL: <https://jrnls.ivet.edu.ua/index.php/3/article/view/51> (дата звернення 03.03.2021)

34. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

35. Осипова Т.Ю. Психологические условия развития коммуникативной креативности у студентов технического вуза. Автореф. дисс. ... канд. психол. наук. Томск, 2000. 22 с.

36. Осипчук О.С. Целостный процесс развития коммуникативной компетентности студентов педагогического колледжа. Автореферат дис... канд. пед. н. Омск: Омский государственный педагогический университет, 2006. 28 с.

37. Панферов, В. Н. Когнитивные эталоны и стереотипы взаимопонимания людей. Вопросы психологии. 1982, № 5. С. 139–142.

38. Педагогіка вищої школи: підручник. В. П. Головенкін ; КІП ім. Ігоря Сікорського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : КІП ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с. URL:

https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/29032/3/Higher_School_Pedagogy_2019.pdf

(дата звернення 14.03.2021).

39. Педагогічна майстерність: підручник / за ред. І. А. Зязюна. Київ : Вища шк., 2004. 422 с.

40. Петровская Л.А. Компетентность в общении: Социально психологический тренинг. Москва: Изд во МГУ, 1987. 302 с.

41. Щечеркина, А. А. Сыманюк Э. Э., Умникова Е. Л. Развитие профессиональной компетентности педагога: теория и практика : монография. Екатеринбург : УГПУ , 2011. 233 с.

42. Подласый, И. П. Педагогика. Т. 1. Теоретическая педагогика : учебник для бакалавров. Москва : Издательство Юрайт, 2014. 777 с. URL: https://stud.com.ua/17953/pedagogika/rozvitok_formuvannya (дата звернення 16.04.2021).

43. Положення про організацію освітнього процесу в Національному університеті біоресурсів і природокористування України. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u284/nakaz_no_1170_vid_29.10.2021_r.pdf (дата звернення 03.09.2021).

44. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти». Електронний ресурс. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/standarty/2021/03/25/Standart%20na%20hrupu%20profesiy_Vykladachi%20zakladiv%20vyshchoyi%20osvity_25.03.pdf (дата звернення 16.05.2021).

45. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы. Москва: Когито-Центр, 2001. 142 с.

46. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності: навч. посіб. Київ : Вища шк., 2004. 335 с. С. 319.

47. Сисоєва С. Педагогічні технології: коротка характеристика сутнісних ознак. Педагогіка, 2006. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1815/1/S_Sysceva_PPTP_2_6_GI.pdf.

48. Скрипкина Т. Доверие в социально-психологическом взаимодействии. Ростов-на Дону: РГПУ, 1997. 356 с.

49. Слободчиков В.И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры. Новые ценности образования: культурные модели школ. Вып. 7. Инноватор-Venuet college. Москва, 1997. С.183-187.

50. Смагіна Т.М. Поняття про структуру соціальної компетентності учнів як наукова проблема. Вісник Житомирського державного університету. Вип. 50. Педагогічні науки. 2010. С. 138-142.

51. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/015-Profosvita-bakalavr.28.07.docx>

52. Токарева С.Б., Голубь О.В. Институциональное доверие в образовательном пространстве. Фундаментальные исследования. 2014. № 11-8. С. 1860-1863. URL: <https://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=35862> (дата обращения: 02.05.2021).

53. Трофимова Г. С. Дидактические основы формирования коммуникативной компетентности обучаемых. Санкт-Петербург, 2000. 410 с.

54. Трофимова Г. С. Педагогическая коммуникативная компетентность: теоретический и прикладные аспекты : монография. Ижевск : УдГУ, 2012. 116 с.

55. Фіцула М. Педагогіка: навчальний посібник. Київ: Альма-матер, 2009. 360 с.

56. Цимбалюк О. Теоретико-методологічні засади дослідження професійної комунікативної діяльності вчителя загальноосвітньої школи у вітчизняній педагогіці (друга половина ХХ ст.). Нова педагогічна думка. 2009. № 4. С. 22–25.

57. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.

58. Hutmacher W. Key Competencies for Europe. Report of the Symposium (Berne, Switzerland, March 27-30, 1996) / A Secondary Education for Europe Project. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED407717.pdf>.

59. Hymes D.H. (1972) "On Communicative Competence" In: J.B. Pride and J. Holmes (eds) Sociolinguistics. Selected Readings. Harmondsworth: Penguin, pp. 269-293.

60. Little, D. Strategic Competence Considered in Relation to Strategic Control of the Language Learning. [Text] // Common European Framework for Language Teaching and Learning. Strasbourg, 1994. 31 p.

61. O'Neill G. and McMahon T. (2014) Student-Centered Learning: what does it mean for students and lecturers? URL: https://www.researchgate.net/publication/241465214_Student-centred_learning_What_does_it_mean_for_students_and_lecturers (дата звернення 15.08.2021)

62. Rethinking education: towards a global common good? (2015) UNESCO.. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232535> (дата звернення 17.01.2021).

63. Skinner, B. F. Behaviorism and phenomenology. Ed. by T.W. Wann. Chicago: Univ. of Chicago Press, 1964. 402 p.

НУБІП України

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Навчально-методичний семінар на тему

«Розвиток комунікативної компетентності майбутніх фахівців професійної освіти»

НУБІП України

Актуальність семінару була зумовлена нагальністю потреби розвитку інтегральної комунікативної компетентності студентів як професійно значущої.

Мета: сприяння розвитку рівня комунікативної компетентності студентів освітньої програми «Професійна освіта», збагатити студентів знаннями про методи й форми розвитку комунікативної компетентності, актуалізувати внутрішню мотивацію студентів щодо професійного саморозвитку, самовдосконалення.

НУБІП України

Завдання семінару:

1. Розширити уявлення студентів про комунікативну компетентність та її значущість у професійній діяльності майбутнього педагога.

2. Допомогти опанувати ключові поняття, пов'язані з розвитком комунікативної компетентності.

3. Здійснити стимулювальний вплив на мотиваційну сферу студентів, актуалізувати потребу в саморозвитку самовдосконаленні.

4. Розвивати вміння логічного, креативного, критичного мислення.

5. Розвивати вміння студентів правильно, логічно, доступно, зрозуміло висловлювати власні думки, виступати перед аудиторією.

3. Підвищувати педагогічну майстерність майбутніх фахівців сфери професійної освіти.

4. Сприяти виробленню індивідуального педагогічного професійного стилю спілкування, що ґрунтується на творчій педагогічній взаємодії.

5. Сприяти формуванню здатності реалізації особистісно орієнтованої технології в навчально-виховному процесі.

6. Розвивати організаторські здібності здобувачів освітньої програми «Професійна освіта».

7. Сприяти формуванню навичок ефективного педагогічного спілкування.

Механізм і тривалість реалізації методичної розробки. Цей семінар є одним із циклу навчальних занять для студентів спеціальності «Професійна освіта». Він є одним із шляхів реалізації створених на базі НУБіП України психолого-педагогічних умов розвитку комунікативної компетентності майбутніх педагогів. Такі заходи необхідно систематично проводити для здобувачів педагогічних спеціальностей.

Очікувані результати:

1. Підвищення рівня розвитку когнітивного компоненту комунікативної компетентності студентів: поглиблення знань про сутність, структуру, значущість та шляхи розвитку комунікативної компетентності.

2. Усвідомлення студентами сучасного рівня розвитку власних комунікативних здібностей.

3. Створення студентами планів особистісного професійного самовдосконалення.

4. Підвищення рівня педагогічної майстерності студентів.

5. Налагодження міжособистісної взаємодії в студентській групі.

6. Підвищення рівня ефективності професійної педагогічної комунікації.

Учасники: студенти академічної групи першого курсу спеціальності «Професійна освіта».

Обладнання: 14 предметів, що використовують педагоги щодня в роботі (для кожної мінігрупи): записник, ручка, коробка олівців, журнал обліку роботи науково-педагогічного працівника, планшет, пульт від мультимедійного проектора, підручник, шалик, футляр для окулярів, крейда, ганчірка, маркери, стікери, флешка, аркуші А 4, ручки.

Тривалість: 1,5 години.

План навчально-методичного семінару

1. Організаційна частина (15 хвилин).

1.1. Привітання.

1.2. Обговорення та ухвалення правил взаємодії в межах семінару.

1.3. Оголошення мети заняття.

1.4. Обговорення очікувань учасників семінару.

1.5. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності.

1.6. Виконання вправ на формування сприятливого психологічного клімату на семінарі.

2. Інформаційний модуль (20 хвилин).

2.1. Міні-лекція «Значення комунікативної компетентності майбутнього педагога для його успішної професійної діяльності» (10 хвилин).

2.2. Дискусія про необхідність цілеспрямованого плану саморозвитку майбутнього фахівця в галузі професійної освіти (10 хвилин).

3. Практичний модуль. Виконання вправ на розвиток комунікативних, організаторських та професійно значущих умінь (45 хвилин):

3.1. Виконання вправи «Таємна казка» (6 хвилин).

3.2. Інтерактивна гра 14 предметів (6 хвилин).

3.3. Вправа «Млинок скарг» (7 хвилин).

3.4. Вправа «Розподіл героїв казок відповідно до педагогічних позицій» (8 хвилин).

3.5. Вправа «Невдале спілкування» (8 хвилин).

3.6. Вправа «Так, а ще...» (5 хвилин).

3.7. Вправа «Метод сандвіча» (5).

4. Підбивання підсумків (10 хвилин).

4.1. Формулювання методичних рекомендацій щодо розвитку комунікативних здібностей студентів (6 хвилин).

4.2. Обговорення результатів заняття (4 хвилини).

Хід семінару

1. Організаційна частина (15 хвилин).

1.1. Привітання.

1.2. Обговорення та ухвалення правил взаємодії в межах семінару.

Орієнтовні правила проведення семінару

Відверто висловлювати свою думку.

Поважати позицію усіх учасників семінару.

Слухати інших, не перебиваючи.

Дотримуватися часового регламенту заняття.

Коли говорить один – інші слухають.

Дотримуватися принципу позитивних думок і стосунків.

Критикуючи, обговорювати проблему, однак не особистість учасника.

Активно взаємодіяти на всіх етапах проведення семінару

1.3. Оголошення мети заняття.

1.4. Обговорення очікувань учасників семінару.

Педагог кожного учасника запитує про його особисті очікування від

участі в семінарі, аналізує, виокремлюючи провідну тенденцію: наприклад, отож, більшість учасників сподівається на можливість формування позитивного комунікативного досвіду, вільного обміну думок щодо важливості комунікативної компетентності для педагога

1.5. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності.

На цьому етапі педагог розповідає студентам притчу про мудреця.

Притча про мудреця

Декілька чоловіків паплюжили одного мудреця, коли він проходив по їхній вулиці. Але він відповідав їм посмішкою, дякував і бажав здоров'я. Один пересічний подорожній запитав старця:

— Ти дякував і бажав цим людям здоров'я, невже ти не почувася до них гніву та образи?

На що старий відповів:

— Коли я приходжу на базар, я можу витратити лише те, що є у мене в гаманці. Так само і при спілкуванні з людьми: я можу витрачати лише те, чим наповнена моя душа.

1.6. Виконання вправ на формування сприятливого психологічного клімату на семінарі.

Імена та прикметники

Моя буква

Мета: розтопити лід, краще пізнати учасників

Опис:

1. Кожен учасник вибирає собі будь-яку букву алфавіту й озвучує її всій групі або сусідові.

2. Протягом 2 хвилин учасники підбирають якомога більше слів, які описують їх і починаються на обрану літеру.

3. Кожен учасник ділиться своїми словами з групою

Наприклад: мене звать Артемом, моя буква П. Я практичний, пунктуальний, розуміючий і прямолінійний.

Якщо група учасників дуже велика, потрібно спочатку розділити її на невеликі команди.

2. Інформаційний модуль (20 хвилин).

2.1. Міні-лекція «Значення комунікативної компетентності майбутнього педагога для його успішної професійної діяльності» (10 хвилин).

План лекції

I. Сутність комунікативної компетентності.

II. Структура комунікативної компетентності.

III. Значення комунікативної компетентності для успішної професійної діяльності майбутнього педагога.

2.2. Дискусія про необхідність цілеспрямованого плану саморозвитку майбутнього фахівця в галузі професійної освіти (10 хвилин).

Питання для обговорення

- Чи потрібно взагалі планувати саморозвиток: можливо, спонтанність і стихійність – кращі?

- Які переваги має план саморозвитку?

- Чи можна врахувати всі аспекти особистісного саморозвитку?

- Чи варто порівнювати себе з іншими?

3. Практичний модуль. Виконання вправ на розвиток комунікативних, організаторських та професійно значущих умінь (45 хвилин):

3.1. Виконання вправи «Таємна казка» (6 хвилин).

Мета: налаштування на командну взаємодію, створення сприяливого клімату

Один із учасників (доброволець) отримує інструктаж: зараз гуртом загадають одну відому казку. Він же повинен її вгадати, ставлячи групі питання щодо сюжету казки. Відповідає вся група хором (а не поодиноці). Дозволено лише відповіді «Так», «Ні», «Не має значення». Добровольцеві умови гри здаються простими, і він віддаляється. Група вдає, що задумує казку, а насправді домовляється про розіграш.

Насправді казка ніяка не замислюється. А колективна (хором – обов'язково) відповідь будується за таким принципом. Якщо питання жертви закінчується на ГОЛОСНИЙ (наприклад, «У цій казці була царівна?»), то всі хором кажуть «ТАК!». Якщо питання жертви закінчується на ПРИГОЛОСНИЙ літери (наприклад, «А в цій казці Вовк був?»), усі хором кричать «НІ!». Якщо питання закінчується на "Ь" або "Й" (наприклад, "А в цій казці є кінь?"), то всі хором відповідають "НЕ МАЄ ЗНАЧЕННЯ!".

Важлива умова – відповідати хором синхронно. Будь-які інші коментарі, крім цих трьох фраз, заборонені. Доброволець повертається, і починається відгадування казки. Він дуже швидко розуміє, що казка якась, м'яко кажучи, ненормальна. Але впевнені відповіді хором змушують вірити в реальність задуманої казки.

3.2. Інтерактивна гра 14 предметів (6 хвилин).

Гра "14 предметів".

Мета: знаходження спільного комунікативного досвіду, створення умов для розуміння різноманіття норм і поглядів, цінностей і позицій різних людей. Дає можливість проявити індивідуальність й нестандартність мислення.

Характеризується співробітництвом індивідуальностей, взаємодією кожного з кожним тощо.

Попередньо викладач готує й збирає разом кілька предметів (у даному випадку їх 14), які можна зустріти в кожному будинку. При цьому вони не належать до однієї сфери використання (навчання, робота, побут та ін.), наприклад: ножиці, зошит, маркер, фотоплівка, зубна щітка, кнопки, пляшка, ніж, магніт, пилка для нігтів, поліетиленовий мішок, книга, моток мотузки, газета. Перед початком гри всі 14 предметів (записник, ручка, коробка олівців, журнал обліку роботи науково-педагогічного працівника, планшет, пульт від мультимедійного проектора, підручник, шалик, футляр для окулярів, крейда, ганчірка, маркери, стікери, флешка) хаотично розкидаються навколо стільця, що знаходиться в центрі кімнати.

Учасники сідають навколо описаної вище композиції. Викладач по черзі кожному ставить запитання: „Як ви вважаєте, що ви бачите перед собою?”. Відповіді на запитання можуть бути різними, але в них, як правило, обов'язково будуть слова „хаос”, „безладдя” тощо. Викладач погоджується з тим, що це безладдя, і пропонує всій групі протягом 10 хв навести порядок, дотримуючись двох умов: учасники не повинні спілкуватися вербально; на наведення порядку відводиться 10 хв. Після закінчення зазначеного терміну викладач просить групу детально відновити хід подій, послідовність дій. Потім він по колу ставить запитання: „Чи можна назвати порядком те, що ви бачите перед собою?” Дуже часто думки учасників розділяються, що може стати початком дискусії про причини, що обумовили одержання того або іншого результату.

Для активізації дискусії викладач може застосовувати запитання:

„Чому остаточно композиція має саме такий вигляд?”;

„Чи спілкувалися учасники між собою в процесі гри?”;

„Що саме допомогло навести порядок чи що перешкодило наведенню порядку?”;

„Чому одні брали активну участь у наведенні порядку, а інші були лише пасивними спостерігачами?”;

„Чим керувалися учасники під час виконання завдання?“

„Чи враховувалася під час здійснення власних дій думка інших учасників?“;

„Що стало основою різних підходів до наведення порядку в ході гри?“

3.3. Вправа «Млинок скарг» (7 хвилин).

Мета: розвиток комунікативних навичок учасників

Зі стільців складається два кола: зовнішнє та внутрішнє. Один стілець зовнішнього кола повинен бути навпроти одного стільця внутрішнього кола.

Загальна кількість стільців має відповідати кількості учасників. Якщо їхнє число непарне, додається викладач.

У той чи інший спосіб учасники розбиваються на дві групи (якщо непарна кількість, то включається викладач). Однією групою відводиться роль "експертів", вони займають місця у внутрішньому колі. Друга група отримує роль "скаржників", вони займають місця у зовнішньому колі.

Викладач повідомляє, що кожен «скаржник» має поскаржитися кільком «експертам». Для цього через кожну хвилину всі «скаржники» дружно піднімаються та пересідають на сусіднє місце (за годинниковою стрілкою).

Скаржник повинен дуже швидко і точно викласти суть своєї скарги. Бажано, щоб скарга була реальною, але можна використовувати і вигадану. Скарга може стосуватися будь-якої сторони життя. В одного «скаржника» скарга одна для всіх «експертів». «Експерт», швидко вислухавши «скаржника», так само швидко видає свою рекомендацію щодо цієї скарги.

Коли "скаржники" поспілкуються з 5-6 різними "експертами" починається наступний етап.

Тепер скаржник розповідає про поради інших експертів, які встиг почути. Завдання «експерта» на цьому етапі — погодитись чи спростувати рекомендації інших експертів. На це відводиться теж одна хвилина і також проводиться 5-6 змін.

Після другого кола «скаржники» та «експерти» змінюються ролями.

Наприкінці відбувається обговорення:

- Які індивідуальні відмінності у манері розмовляти, слухати, у невербальній поведінці учасники встигли помітити один одного?
- Чи можна встигнути сказати і почути за одну хвилину?

3.4. Вправа «Розподіл героїв казок відповідно до педагогічних позицій» (8 хвилин).

Характер комунікативної компетентності педагога проявляється в *індивідуальному стилі спілкування зі студентами*, який відображає певну виховну позицію.

- Зараз я хочу запропонувати вам невелику гру.
- Перед вами описи шести педагогічних позицій, а також казкові герої, кожному з яких відповідає один з описів. Ваше завдання розподілити героїв казок до відповідних педагогічних позицій.

1. Карабас-Барабас. У відповідності зі своєю роллю цей педагог потребує лише точного і правильного виконання студентами його установок. Таке спілкування більшою мірою схоже на дресирування, на вишкіл маленьких олов'яних солдатиків. Основою всього виховання є страх і підпорядкування волі старшого, яка переважає природну активність студентів. Поведінка студента, яка є членом групи з таким вихователем, схожа на пружину, постійний тиск стискає її. Вони швидко звикають до сильних стимулів (окрик) і перестають реагувати на спокійний голос.

2. Мальвіна. Такий педагог чітко знає, що правильно, а що ні. Він розумний, але може діяти тільки так, і ніяк інакше, бо вважає такі дії єдино правильними. У повсякденному спілкуванні, при природно виникаючих конфліктах, педагог діє просто - незрозуміле йому автоматично стає неправильним. **Як наслідок,** відсутність у студентів ініціативності, самостійності, допитливості та емоційності.

3. Спляча красуня. Байдужа і до студентів, і до навколишнього світу, «бувши присутньою, відсутня». У взаємодії її не видно і не чути, студенти надані самі собі. Її спілкування з студентами носить абсолютно формальний характер, вони не можуть зайняти себе, у них відсутня потреба в нових відчуттях. **Наслідок** - студенти стають такими ж байдужими до навколишнього.

4. Квочка. Найкращий варіант педагогічної позиції для групи студентів і куреу. Турботлива, уважна, тривожна, всюди бачить небезпеку, ні на хвилину не залишає студентів без уваги і контролю. Все розповість, все покаже, розжуче і в рот покладе. У результаті у зникає необхідність діяти самостійно. Невпевненість у своїх силах, низька самооцінка, тривожність, лінь - **ось наслідки** такої виховної позиції.

5. Сніжна королева. Красуня, позбавлена почуття любові та прихильності. Її головне бажання - наказувати. Калям. Вона домагається підпорядкування, маніпулюючи почуттями, підмінюючи насичене природне життя зовні привабливим, але по суті марним проведенням часу. Як **наслідок** - емоційна нечутливість, жорстокість, безініціативність.

6. Мері Поппінс. Різнобічно розвинена, ерудована, тактовна. Знає потреби студентів. У спілкуванні природна і емоційна, гнучко змінює позиції в різних ситуаціях. Головне - любить студентів! Навчання проводить настільки природно, що вони цього не помічають, використовує гру і проблемні ситуації в повсякденному житті.

Обговорення: Як Ви думаєте, яка з даних позицій найбільш повно сприяє розвитку емоційної, прагнучої до спілкування, самостійної особистості студента чому?

3.5. Вправа «Невдале спілкування» (8 хвилин).

Кожному учаснику пропонується пригадати ситуацію, спілкування в якій для нього було невдалим, та описати його групі. Група вибирає одну із ситуацій і розіграє її в ролях. Після цього дається груповий аналіз ситуації.

3.6. Вправа «Так, а ще...» (5 хвилин).

Мета: Тренування вміння схвалювати партнера, демонструвати йому свою повагу та готовність до співпраці.

Інструкція:

Ефективно працюючі команди відрізняються тим, що звертають увагу на ідеї та пропозиції, які висловлюються різними членами групи. Ця увага означає, що команда визнає цінність будь-якої ідеї та будь-якої людини. У командах, у яких надто швидко, навіть не вислухавши, реагують відмовою на пропозиції, що висловлюються рядовими учасниками, паралізується творча енергія та процвітають суперництво та конфлікти.

Демонстрація

Для демонстрації того, як буде проходити вправу, мені потрібні два добровольці.

Вправа проходитиме так: два учасники розмовляють між собою, кожен із них має погоджуватися з усім, що каже співрозмовник, що б той не сказав.

Гравець 1 починає розмову, гравець 2 схвалює це висловлювання, починаючи свою пропозицію словами: «Так, і ще...». Перший гравець теж погоджується з другим і додає щось своє: «Так, та ще...».

Якщо перший гравець, наприклад, каже: "Ходімо в кіно", другий гравець може, наприклад, сказати: "Так, і візьмемо велику плитку шоколаду з начинкою". Гравець 1 продовжує: «Так, крім того, пляшку шампанського».

Гравець 2 відповідає: «Так, і ще хочу, щоб пробка вистрілила».

Таким чином, йде наростання, оскільки кожна пропозиція підхоплюється і просувається далі. Як правило, такий діалог неминуче закінчується комічною ситуацією.

3.7. Вправа «Метод сендвіча» (5).

Мета: формувати вміння правильно формулювати зауваження.

Учасникам роздають картки. Вони упродовж 1 хвилини на них записують зауваження які чули від своїх педагогів. Потім викладач пояснює: такі

зауваження сприймаються студентами як образа. Краще застосувати метод сендвіча: поділити зауваження на 2 частини:

- перша містить емоційне погляджування;
- друга – саме зауваження.

Ви гарна (сильна, розумна) людина, добрий друг, красивий юнак (дівчина), проте несерйозно ставитеся до предмета (виконання завдань), обов'язків, інших студентів.

Обговорення:

Яке із запропонованих зауважень сприймається як бажання допомогти?

Обґрунтуйте свою думку.

4. Підбивання підсумків (10 хвилин).

4.1. Формулювання методичних рекомендацій щодо розвитку комунікативних здібностей студентів (6 хвилин).

Учасники діляться на групи, на підґрунті отриманих знань, висновків, формулюють методичні рекомендації щодо педагогічного спілкування зі студентами.

4.2. Учасники знову діляться враженнями: чи виправдалися очікування.

Яким бачать наступний семінар.